

Evaluatie van het Beheerplan natuurvriendelijke oevers in Midden-Delfland

Rapport in opdracht van het Hoogheemraadschap van Delfland

Paul Terwan
Utrecht, oktober 2008

Paul Terwan

onderzoek & advies

Bronvermelding foto's:

Hoogheemraadschap van Delfland: pag. 4,
17, 19, 23, 28 en 31

Paul Terwan: omslag, pag. 10 en 15

Inhoud

Samenvatting	I
1. Inleiding	1
2. Voorgeschiedenis en huidige stand van zaken	3
2.1 De historie van aanleg en onderhoud	3
2.2 Huidige stand van zaken: feiten en cijfers	5
3. In hoeverre worden de doelen gehaald?	7
3.1 Bijdrage aan doelen beheerplan	7
3.1.1 Natuurdoelen	7
3.1.2 Welke Beperken oeverafkalving	11
3.1.3 Waterkwaliteit	11
3.1.4 Belevingswaarde	12
3.2 Bijdrage aan andere doelen en functies	13
3.2.1 Ecologisch potentieel	13
3.2.2 Waterkwaliteit	14
3.2.3 Een open en vitaal Midden-Delfland	15
4. Ervaringen met aanleg en onderhoud	17
4.1 Ervaringen met de aanleg	17
4.2 Ervaringen met het onderhoud	18
5. Doelmatigheid van de uitvoeringsorganisatie	21
5.1 Contracten	21
5.2 Betalingen en kosten-effectiviteit	22
5.3 Uitvoeringskosten	25
5.4 Taakverdeling tussen aannemer en agrariërs	25
5.5 Organisatie: groene dienst of aanbesteding?	26
6. Perspectieven voor natuurvriendelijke oevers	29
6.1 Herformulering doelen	29
6.2 Mogelijkheden voor verhoging van de doelmatigheid	29
6.3 Uitvoeringsorganisatie	32
6.4 Transitie naar een nieuwe beleidsopgave	33
7. Conclusies en aanbevelingen	35
Literatuur	41
Bijlagen	
1. De botanische analyse 2005-2007 in meer detail	43
2. Huidige contracten met agrariërs (modelovereenkomst)	48

Samenvatting

In het kader van de Reconstructie zijn er in Midden-Delfland 50 km natuurvriendelijke oevers aangelegd. Op basis van een beheerplan wordt hiervan een deel onderhouden door een aannemer en een deel door agrariërs. Omdat het beheerplan in 2008 afloopt en de onderhoudsafspraken moeten worden vernieuwd, heeft Delfland het onderhoud van de oevers laten evalueren. De evaluatie richt zich vooral op de bijdrage van de oevers aan de beheerplandoelen, de kosten-effectiviteit van het onderhoud en de onderhoudscontracten.

Bijdrage aan doelen Beheerplan

Als we de oevers beoordelen in het licht van de twee hoofddoelen uit het beheerplan van 2004, dan zijn ze redelijk geslaagd: de oeverafkalving is op pakweg driekwart van de oevers tegengegaan en de geformuleerde streefbeeld voor de oeverbegroeiing zijn op pakweg de helft van de oevers gerealiseerd. Op de twee andere beheerplandoelen scoren de oevers neutraal tot licht positief (waterkwaliteit) resp. neutraal tot negatief (belevingswaarde) - zie onderstaand schema.

Ook procesmatig is er in de beheerplanperiode winst geboekt: de agrariërs die de oever onderhouden, doen dat over het algemeen met enthousiasme en met de komst van een nieuwe aannemer voor het oeverbeheer is de onvrede bij de agrariërs (over wier land hij moet) over dit deel van het onderhoud omgeslagen in tevredenheid.

De evaluatie levert echter ook serieuze aandachtspunten op:

- de sterke dominantie van riet en andere hoogopgaande soorten, aangeplant om de oever steviger te maken, belemmert verdere botanische winst en wordt door velen landschappelijk als negatief ervaren (verstoring openheid polderlandschap);
- één van de verklarende factoren daarin is de aanleg en inrichting van de oevers. Hoewel er al veel aanvullend inrichtingswerk is verricht (met name aanleg van beschoeiingen), is een aantal oevers te hoog gelegen, te smal en/of gesitueerd op plekken die uit ecologisch oogpunt weinig kansrijk blijken (bijv. langs kassen of andere bebouwing). De herstelwerkzaamheden langs Zweth, Slinksloot en Keen waren op het moment van evalueren nog niet uitgevoerd;
- hoewel het beheerplan vier doelen bevat, is alleen de vegetatie gemonitord. De andere doelen zijn geëvalueerd op basis van op *best professional judgement* van betrokkenen. Ook de bruikbaarheid van de vegetatiekartering is beperkt: er zijn geen referentieoevers geïnventariseerd en de keuze van de meetvakken biedt geen aanknopingspunten voor een vergelijking van onderhoud door agrariërs versus aannemer.

	bijdrage
Doelen beheerplan	
tegengaan oeverafkalving	++
realiseren botanisch streefbeeld	+
verbeteren waterkwaliteit:	
- ecologische waterkwaliteit	0/+
- chemische waterkwaliteit (nutriëntenbelasting)	0/+
verhogen belevingswaarde	0/-
Overige doelen / effecten	
natuureffect t.o.v. ecologisch potentieel	0/+
vergroten waterbergend vermogen	0/+
versterken platteland	0/+

Overige effecten

Gezien de beleidsontwikkelingen van de afgelopen jaren is het ook zinvol om de effecten van de oevers in een bredere context te bezien, zoals de gebiedsdoelen voor waterbeheer (KRW en WB21) en de doelen uit de Gebiedsvisie Midden-Delfland[®] 2025). En hoewel de helft van de oevers in ecologisch opzicht voldoet aan het streefbeeld uit het beheerplan, is het ecologisch potentieel veel groter. In dit licht is slechts ca 15% van de oevers is botanisch interessant te noemen. Er is dus nog

veel ruimte voor natuurwinst. Voor waterberging hebben de oevers beperkte betekenis. Datzelfde geldt voor de bijdrage aan de gebiedseconomie, al zijn de vergoedingen wel een manier om beschikbare arbeid tegen een marktconform tarief te verzilveren en komen ze geheel in het gebied zelf terecht.

Mogelijkheden voor een doelmatiger beheer

Het oeverbeheer zou aan doelmatigheid kunnen winnen door:

- het tegen het licht houden, c.q. herformuleren van de doelen met het oog op de huidige en toekomstige functies van natuurvriendelijke oevers. Daarbij hoort het opzetten en implementeren van een gedegen (multifunctioneel) monitoringsprogramma;
- daar waar een hogere botanische kwaliteit wordt gewenst: het terugdringen van de rietdominantie door vaker te maaien, het riet te 'verdrinken' en/of de oever waar mogelijk selectief te beweiden. Het eerste kost geld, het tweede bespaart dat. Wel zijn dan wellicht verharde drinkplaatsen nodig om de beweiding te sturen;
- het uitbreiden van de onderhoudscontracten met o.a. een controle- en sanctieprotocol;
- een intensieve(re) communicatie met de direct betrokkenen over het beheer, de resultaten tot dusverre, de knelpunten en de voornemens van Delfland.

Mogelijkheden voor een efficiëntere organisatie

Op dit moment is het agrarisch beheer aanmerkelijk duurder dan dat van de aannemer. Dat heeft te maken met de voorgeschiedenis van het agrarisch beheer, maar ook met twee efficiëntieaspecten die voor verbetering vatbaar zijn:

- de vergoedingen aan agrariërs kunnen sterker worden gedifferentieerd (op maat worden gesneden) voor (a) lange en korte oevers, c.q. kopeinden en lengte-oevers; (b) het karakter van de oever: de feitelijke breedte en het al dan niet aanwezig zijn van een droog én een nat profiel;
- de taakverdeling tussen agrariërs en aannemer. Nu onderhoudt de agrariër de droge en natte oever en de aannemer de waterloop zelf (krozen). Efficiëntiewinst is te boeken door agrariërs óf alles te laten doen (maar daarvoor hebben ze doorgaans niet alle apparatuur), of - daar waar varend onderhoud mogelijk is - de aannemer de natte oever en de waterloop te laten onderhouden. Het is zinvol om in het kader van de lopende beleidsbepaling over groenblauwe diensten diverse varianten met de betrokken partijen te bediscussiëren.

De uitvoeringskosten van Delfland zelf zijn nu substantieel. Deze kunnen wellicht worden verlaagd door de coördinatie uit te besteden aan een gebiedsorganisatie.

Oeverbeheer als groenblauwe dienst?

Onderhoud door agrariërs kan gestalte krijgen in de vorm van een groenblauwe dienst of in de vorm van aanbesteding. Voordat oeveronderhoud als groenblauwe dienst kan worden gecontracteerd, moeten nog enkele drempels worden geslecht en onduidelijkheden worden verhelderd:

- de catalogus groenblauwe diensten is niet goed toegesneden op dit type onderhoud. Daardoor zijn de huidige betalingen aan agrariërs niet Brussel-proof. Aanpassing van de catalogus op dit punt is dringend gewenst;
- in de nieuwe (nog niet vastgestelde) leggeteksten wordt de onderhoudsplicht van de oevers ondubbelzinnig bij Delfland neergelegd. Wel resteert er nog enige onduidelijkheid over de juridische status van de afrasteringen (nu door Delfland betaald). Nu de nieuwe keur geen rasterplicht meer kent, is dit een onderwerp geworden voor hernieuwde privaatrechtelijke afspraken tussen Delfland en aangelanden;
- Delfland zal op basis van de Gedragscode Flora- en Faunawet de maaidata verder uitstellen (van 15 juni naar 15 juli), vooral vanwege broedvogels in de oever. Los van het feit dat dit de inpasbaarheid voor de agrariërs vermindert, loopt er nog een discussie of dit beheer bij anderen kan worden 'afgedwongen' of dat sprake is van een vrijwillige extra dienst.

Het is zaak om scherp te definiëren wat er straks precies bovenwettelijk is aan het oeveronderhoud en tot welk niveau hiervoor kan worden betaald.

Als alternatief kan worden gewerkt met aanbesteding in beperkte concurrentie. Zeker in de Holiërhoekse en Zouteveense polder (KRW-taakstelling) lijken er goede argumenten (kwaliteit, maatwerk, meervoudige gebiedsdoelen, unieke diensten als beweiding) om het aantal inschrijvers te beperken, c.q. om selectief te zijn in de gunning.

1 Inleiding

In het kader van de Reconstructie Midden-Delfland is 50 km natuurvriendelijke oevers (NVO's) aangelegd. Deze grenzen over een lengte van 32 km aan de percelen van agrariërs (67 in getal). Een lengte van ca 4 km in de Holiërhoekse en Zouteveense polder (Zweth en Slinksloot) wordt bij wijze van experiment onderhouden door agrariërs. De rest wordt door Delfland zelf beheerd, dat wil zeggen: uitbesteed aan een aannemer. Op de oevers grenzend aan boerenland wordt de afrastering echter wel overal door agrariërs onderhouden.

Het beheer van de oevers is geregeld in het *Beheerplan natuurvriendelijke oevers Midden-Delfland*, vastgesteld in 2004. Conform het beheerplan hebben de oevers vier doelen:

- a. een bijdrage leveren aan de EHS. De oevers vormen een ecologische infrastructuur die een verbindingroute vormt voor flora en fauna;
- b. een bijdrage leveren aan de waterkwaliteit;
- c. een bijdrage leveren aan de belevingswaarde van het gebied;
- d. tegengaan van oeverafkalving.

In de startnotitie voor de evaluatie van het Beheerplan zijn daaraan nog twee aspecten toegevoegd op een hoger (Midden-Delflands) beleidsniveau:

- e. duurzame ontwikkeling op cultuurhistorisch- en milieugebied;
- f. verbeteren leefbaarheid en positie van Midden-Delfland door behoud en versterking van een open en groen gebied.

In het beheerplan, dat in 2008 afloopt, is vastgelegd dat het plan aan het eind van zijn looptijd zal worden geëvalueerd. Aan de hand van de evaluatie wil het Hoogheemraadschap verdere besluiten nemen over het beheer van natuurvriendelijke oevers, zowel inhoudelijk (welk beheer voldoet het beste) als organisatorisch (hoe kan het beheer het beste worden georganiseerd). Het tweede punt hangt nauw samen met de besluitvorming binnen Delfland over groenblauwe diensten. Dit rapport bevat de resultaten van die evaluatie.

Vraagstelling

Voor de evaluatie zijn de volgende vragen geformuleerd:

1. Welke ecologische effecten hebben de oevers tot dusverre opgeleverd? Kan de natuurwinst zo nodig worden verbeterd? Welke rol spelen aanleg en inrichting daarin, welke rol speelt het beheer als zodanig? Volstaat het mairegime of kan plaatselijk beweiding worden toegestaan?
2. Hebben de natuurvriendelijke oevers bijgedragen aan de overige doelen zoals die door Delfland zijn geformuleerd?
3. Welke functies die relevant kunnen zijn voor de toekomst, hebben de oevers daarnaast?
4. Hoe is de uitvoering van het onderhoud door de betrokkenen (Delfland, agrariërs, aannemer) ervaren? Zijn er belangrijke verschillen tussen onderhoud door agrariërs en aannemer?
5. Functioneert de organisatie van het beheer naar tevredenheid? Zijn de contracten en de handhaving daarvan toereikend, is de kosten-effectiviteit acceptabel?
6. Welke perspectieven zijn er voor voortzetting van de beheerafspraken? Hoe is daarbij de relatie met de wet- en regelgeving (o.a. Flora- en Faunawet, staatssteunregels)?

Gevolgde werkwijze

De voornaamste bronnen voor het beantwoorden van de evaluatievragen waren:

- a. voorhanden schriftelijk materiaal. Met name:

- de gegevens van de vegetatiekartering zoals die van 2005 tot en met 2007 is uitgevoerd in een steekproef van de oevers;
 - de voortgangsrapportage 2006, diverse andere interne voortgangsrapportages en verslagen van de NVO-klankbordgroep.
- b. gesprekken met een groot aantal betrokkenen: binnen Delfland zelf, onder de betrokken agrariërs, met de aannemer en met gebiedsorganisaties Vockestaert en LTO.

Raakvlakken met andere oeverexperimenten

Naast het project natuurvriendelijke oevers lopen er nog twee andere proefprojecten die sterke raakvlakken hebben:

- de experimenten met ecologisch maaibeheer (*Plan van aanpak ecologisch onderhoud* 2004). Hierbij is geen sprake van oeverinrichting, maar alleen van aangepast beheer van het onderwatertalud;
- de experimenten met voorbeeldoevers (*Projectplan voorbeeldoevers* 2002): herstel en aangepast onderhoud van afgekalfde oevers.

Aangezien van 2005 tot en met 2007 van al deze typen oevers vegetatiegegevens zijn verzameld, zijn de eco-oevers en de voorbeeldoevers volwaardig meegenomen in de botanische analyse (hoofdstuk 3). Bij de overige aspecten van de evaluatie komen ze meer zijdelings aan de orde en ligt het accent sterker op de natuurvriendelijke oevers.

Dankwoord

Velen hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit evaluatierapport. Voor hen is een welgemeend woord van dank op zijn plaats:

- vanuit de opdrachtgever, het Hoogheemraadschap van Delfland, waren actief betrokken: Erwin Meijboom, Wil van der Ende, Hans Buisman, Diederik Roggeveen, Eddy Carnier en Marcel van der Pot. Daarnaast zijn specifieke bijdragen geleverd door Mariska Warmerdam (juridische aspecten) en Ronald Bakkum (nutriëntenemissies oppervlaktewater);
- de volgende agrariërs zijn geïnterviewd: Gert-Jan Hooymans, Jan Verboon, Aad Rodenburg (oever- en rasterbeheer), Piet Noordam, Ron Olsthoorn, Aad Ammerlaan en Jan van der Berg (alleen rasterbeheer);
- de aannemer die een groot aantal oevers onderhoudt, Jaap van de Marel;
- het onderwerp is op verzoek ook besproken in de werkgroep groenblauwe diensten van LTO-afdeling Delflands Groen en agrarische natuurvereniging Vockestaert. Deze bestaat uit Herman Docters van Leeuwen, Gerard van Winden, Nico van der Wel, Gert-Jan Hooymans, Arnold van Adrichem, Evert Olsthoorn, Aad Kleyweg en Astrid van der Kooij;
- Jan Reitsma van Bureau Waardenburg heeft de analyse van de vegetatiekartering van commentaar voorzien;
- met Rienk Schaafsma, die voor Delfland het project groenblauwe diensten faciliteert, zijn intensieve werkcontacten onderhouden.

Leeswijzer

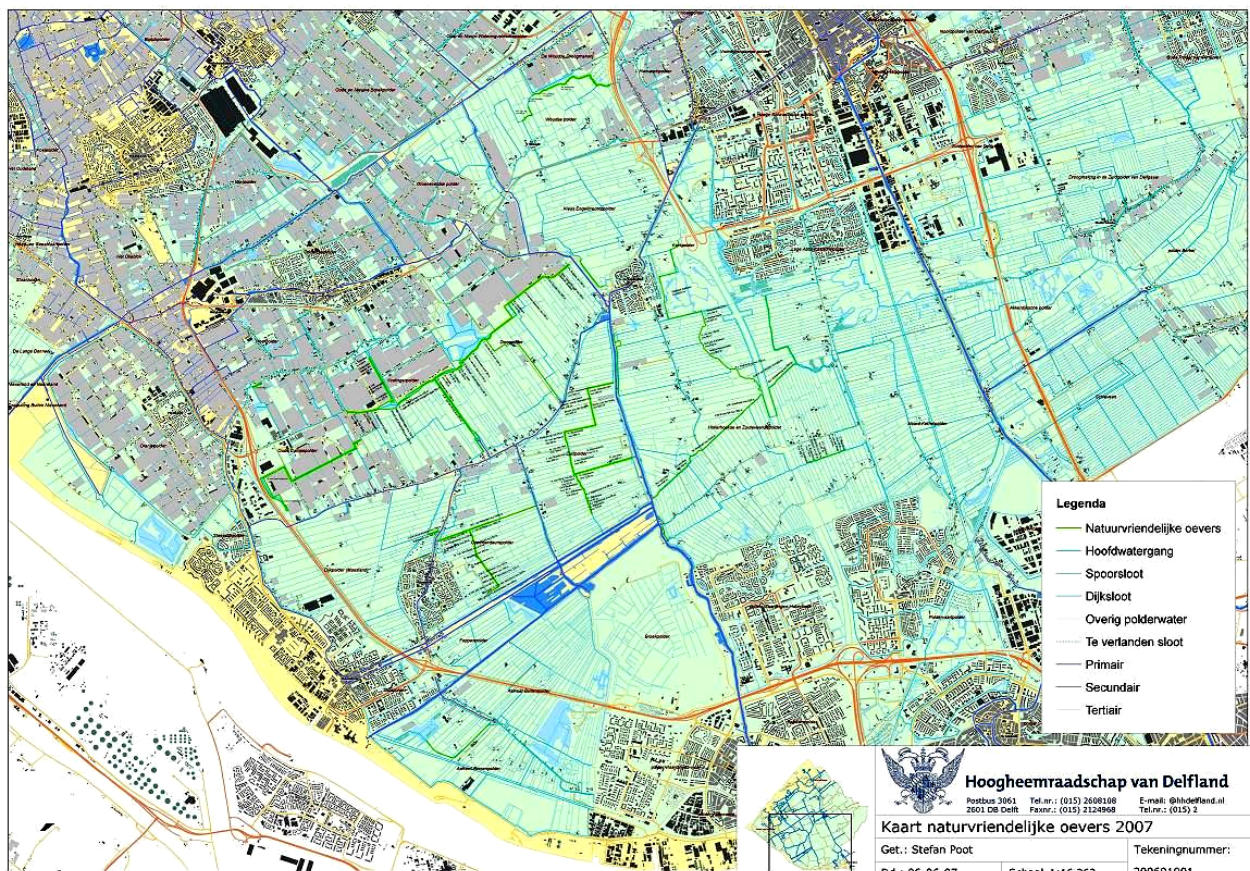
In hoofdstuk 2 komen de feiten en cijfers over NVO's aan bod. Daarna, in hoofdstuk 3, schetsen we de bijdrage van NVO's aan de doelen zoals ze hierboven zijn geformuleerd. Hoofdstuk 4 gaat nader in op de ervaringen met aanleg en beheer, hoofdstuk 5 op de organisatie van het beheer. Hoofdstuk 6 schetst de perspectieven voor NVO's, waarna die lijn in hoofdstuk 7 wordt voortgezet met conclusies en aanbevelingen.

2 Voorgeschiedenis en huidige stand van zaken

2.1 De historie van aanleg en onderhoud

Vanuit de Reconstructie Midden-Delfland (nu in zijn administratieve afrondingsfase) dateert een taakstelling van 50 km natuurvriendelijke oevers. Deze oevers hadden primair een ecologisch doel: door dat ze gesitueerd zijn langs strategisch geselecteerde hoofdwatervgangen, vormen ze een ecologische verbindingszone door Midden-Delfland - zie de kaart op deze pagina. De oevers (op de meeste plaatsen ca 3 m breed) zijn eigendom geworden van het Hoogheemraadschap en maken inmiddels deel uit de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur. Een deel van de oevers is primair aangelegd om oeverafkalving tegen te gaan. Daarom zijn de meeste oevers van meet af aan ingeplant met soorten die door hun wortelstelsel stevigheid verlenen aan de oever, zoals riet, mattenbies en lisdodde.

De laatste jaren is er vanuit nieuwe beleidsvelden (Kaderrichtlijn Water, WB21, Gebiedsvisie Midden-Delfland® 2025) groeiende aandacht voor andere doelen en functies van natuurvriendelijke oevers, zoals ecologische waterkwaliteit, de bijdrage aan waterberging, de landschappelijke betekenis (belevingswaarde) en de bijdrage aan een open en vitaal Midden-Delfland.

Ligging van de natuurvriendelijke oevers (groen)

De eerste oevers zijn aangelegd vanaf 1996, onder andere in de Dorppolder. Rond 2000 zijn de oevers in de Holiërhoekse en Zouteveense polder aangelegd, waaraan in 2008 herstelwerkzaamheden zijn uitgevoerd. De laatste trits oevers (15 km) is in 2005 en 2006 aangelegd in de Duifpolder, Commandeurspolder en Kralingerpolder.

Omdat een deel van de eerder aangelegde oevers niet is aangeslagen en/of sterk is afgekald, zijn de afgelopen jaren op diverse plaatsen (aanvullende) beschoeiingen aangelegd. Ook is een integraal oeverherstelplan opgesteld voor een aantal oevers in de Holiërhoekse en Zouteveense polder (langs Slinksloot, Zweth en Keen) (Grootjans 2007). Op het moment van evalueren (medio 2008) was dit echter nog niet uitgevoerd, c.q. kon nog niets worden gezegd over de effecten.

Omdat van de eerder aangelegde oevers lange tijd onduidelijk was bij wie de onderhoudsverplichting nu precies lag, was de onderhoudspraktijk tot 2005 zeer wisselend: soms beheerde de aanliggende agrariër de oever, soms het waterschap (c.q. een aannemer). Pas met het beheerplan van 2004 (ingående 2005) is bepaald dat het beheer bij Delfland ligt, is het onderhoudsregime solide geregeld en wordt het onderhoud op contractbasis deels door agrariërs (Holiërhoekse en Zouteveense polder) en deels door een aannemer uitgevoerd - zie § 2.2.

Aanleg en aanplant in de Commandeurspolder

2.2 Huidige stand van zaken: feiten en cijfers

Op dit moment is de stand van zaken rond aanleg en onderhoud als volgt:

a. aangelegde oevers	50 km
b. waarvan grenzend aan boerenland	32 km
c. door de aannemer onderhouden:	
- natte oever	17,2 km
- droge oever	33,5 km
d. door boeren onderhouden (oever + raster)	4,1 km
e. door boeren onderhouden (alleen raster)	12,7 km
f. totaal onderhouden oever	37,6 km

Voor de 4,1 km oeveronderhoud door agrariërs zijn contracten gesloten met 12 agrariërs, voor de rastercontracten 'sec' met 21 agrariërs. Voor het onderhoud door de aannemer is een contract gesloten met één aannemer. De 12,4 km oever die niet wordt onderhouden, betreft oevers die niet goed zijn aangeslagen en om die reden momenteel niet worden onderhouden en/of worden hersteld.

Onderhoudsbepalingen en vergoedingen agrariërs

In de contracten zoals deze met zowel aannemer als agrariërs zijn gesloten, is het onderhoud als volgt vastgelegd:

- Het natte talud (plasberm of flauwe talud) wordt jaarlijks gemaaid in de periode 1 t/m 30 oktober afwisselend de helft van de totale lengte van de drasberm gemaaid vanaf het land, het ene jaar de linker helft, het andere jaar de rechter helft (per saldo wordt de oever dus eens per twee jaar gemaaid). Bij een eenzijdig talud wordt om de 30 m gefaseerd gemaaid.
- De droge oever dient tweemaal per jaar gemaaid te worden vanaf het land. De eerste maal in de periode 15 juni t/m 7 juli, de tweede maal in de periode 15 september t/m 7 oktober.
- Daarnaast gelden voor alle oevers de volgende voorwaarden:
 - bij voorkeur wordt een maai-harkcombinatie gebruikt;
 - afmaaien dient minimaal 10 centimeter boven het maaiveld te gebeuren zodat de bodem niet wordt beschadigd;
 - het maaisel dient binnen drie weken na maaien te worden verwijderd;
 - de oever moet worden gevrijwaard van mest, bestrijdingsmiddelen en puin, en mag worden ingezaaid of ingeplant.

De veehouders in de Holiërhoekse en Zouteveense polder hebben met Delfland afgesproken dat ze het maaisel langs het zandlichaam van het niet-aangelegde deel van de A4 mogen deponeren, waarna Delfland zorgt voor verwijdering. Daarnaast draagt Delfland zorg voor het periodiek (eens per 5-8 jaar) uitkrabben van de plasberm om verlandings tegen te gaan. Dit gebeurt gefaseerd en in het najaar (oktober) vanaf de kant.

Aan de agrariërs die oever en raster onderhouden, betaalt Delfland nu de volgende vergoedingen:

- Een vaste jaarlijkse deelnamevergoeding van €500,- per deelnemer en €275,- per perceel waar een NVO is aangelegd.
- Een eenmalige vergoeding voor de aanschaf en plaatsing van een raster (palen, draad, schrikdraadklok) van €5,- per strekkende meter.
- Een jaarlijks onderhoudsvergoeding voor het raster van:
 - €3,25 per meter als het raster langer is dan 200 m;
 - €3,75 per meter als het raster korter is dan 200 m.

4. Een jaarlijkse onderhoudsvergoeding voor de natte en droge oever van:

- €4,75 per meter als de onderhouden oever langer is dan 200 m;
- €5,75 per meter als de onderhouden oever korter is dan 200 m.

De meterprijs is een gewogen gemiddelde van het onderhoud van het natte deel van de oever (2 m breed, eens per jaar de voor de helft maaien) en het droge deel van de oever (1 m breed, tweemaal per jaar maaien).

De vergoedingen aan agrariërs die alleen het raster onderhouden, zijn:

- een deelnamevergoeding van €100,- per deelnemer per jaar;
- €3,95 per meter eenmalig voor aanschaf;
- €2,20 per meter voor het onderhoud.

Onderhoud door en betaling aan aannemer

Het onderhoud door de aannemer is sinds 2007 gebaseerd op een uitgebreid bestek, waarin per watergang is aangegeven welke delen moeten worden onderhouden en op welke manier. Het onderhoud van de NVO's is hierin gecombineerd met het onderhoud van de watergang zelf. De maaiperioden verschillen iets met die waartoe de agrariërs zijn verplicht: in het voorjaar tussen 15 juni en 9 juli, in het najaar tussen 1 september en 15 oktober. In de praktijk onderhoudt de aannemer de oevers met:

- de maaikorf, meestal vanaf het land en soms vanuit de boot (in het kassengebied, daar waar er naast een warehouse onvoldoende ruimte is voor rijdend materieel);
- de motorzeis (voor lastige stukjes);
- een opraapwagen voor de afvoer van het maaisel.

De aannemer is verplicht om de grondgebruiker over wiens land hij moet om de oever te bereiken, minimaal 48 uur van tevoren op de hoogte te stellen van zijn komst.

Het NVO-bestek is aangenomen door één aannemer vanuit het gebied. Deze werkt met twee vaste onderaannemers, ook vanuit het gebied zelf. Voor het onderhoud van de (overige) watergangen schakelt Delfland ook andere aannemers in. Dit zijn deels dezelfde als door de aannemer van de NVO's worden ingeschakeld.

Gemiddeld kost het onderhoud door de aannemer bijna €2,- per meter, te weten:

- €1,00 per m voor de droge oever;
- €0,20 per m voor de natte oever;
- €0,70 per m voor de afvoer van maaisel. Dit bedrag is inclusief de stortkosten van het maaisel.

3 In hoeverre worden de doelen gehaald?

In dit hoofdstuk beschrijven we de bijdrage van de natuurvriendelijke oevers aan de verschillende doelen en functies die we kunnen onderscheiden. We maken daarbij een onderscheid in tweeën:

- de bijdrage aan de doelen zoals die in het beheerplan zijn geformuleerd (§ 3.1);
- de doelen en functies zoals die in de evaluatieopdracht zijn geformuleerd en de overige functies die relevant zijn vanuit recente beleidsontwikkelingen (§ 3.2).

3.1 Bijdrage aan doelen beheerplan

3.1.1 Natuurdoelen

Voor het beoordelen van de bijdrage van NVO's aan de ecologische doelen gebruiken we primair de gegevens van de vegetatiekarteringen die van 2005 tot en met 2007 hebben plaatsgevonden. Vanwege de beperkingen van het gegevensbestand is gekozen voor een 'handmatige' analyse en niet voor uitgebreide statistische analyses.

In deze tekst gaan we achtereenvolgens in op de methode van karteren, de te verwachten vegetaties, de handicaps bij de analyse en de resultaten van die analyse. Bijlage 1 bevat meer gedetailleerde informatie over:

- de meetvakken: hun ligging en hun contractmatige positie (wie doet het onderhoud?);
- de resultaten van de analyse voor een groot aantal plantensoorten afzonderlijk;
- enkele specifieke categorieën meetvakken / oevers.

Zoals gemeld in hoofdstuk 1, nemen we in deze paragraaf ook de oevers uit de pilot *ecologisch onderhoud* mee.

Methode van karteren

In de periode van 2005 tot en met 2007 zijn op een groot aantal oevers vegetatieopnamen gemaakt. In 2005 is dat gedaan door Delfland zelf, in de twee daaropvolgende jaren door Bureau Waardenburg. Het gaat om 52 meetpunten verspreid door Midden-Delfland en als volgt verdeeld over de verschillende typen oevers:

- 23 meetvakken op natuurvriendelijke oevers (NVO's);
- 25 meetvakken oevers die deelnemen aan de pilot ecologisch onderhoud (ECO's);
- 3 meetvakken op 2 oevers die deelnemen in de pilot Voorbeeldoevers (VBO's), beide in de Klaas Engelbrechtpolder.

De kartering is gebeurd door in een zogeheten permanent kwadraat (een vak van 10 m²) te bepalen:

- welke soorten hogere (vaat)planten hier aanwezig zijn;
- in welke aantallen ze hier aanwezig zijn: de bedekkingsgraad of abundantie. Hierbij is de schaal van Braun-Blanquet gehanteerd. Deze loopt van 1 tot en met 9, waarbij 1 staat voor zeldzaam aanwezig (tot 4 exemplaren van de soort), 4 voor frequent aanwezig (maar minder dan 5% van het meetvak bedekkend) en 9 voor dominant aanwezig (75-100% van het meetvak bedekkend).

Bij de analyse in bijlage 2 zijn deze zelfde kengetallen gebruikt.

De meetvakken zijn bij de oevers verschillende gesitueerd:

- bij NVO's en VBO's is de opname gemaakt vanaf de insteek (droge oever) tot in de watergang;

- bij ECO's bestaat de opname alleen het watervoerend profiel (vegetatie in watergang).

Welke soorten beoogt het beheerplan?

In het Beheerplan natuurvriendelijke oevers is het volgende botanische streefbeeld geformuleerd:

- in de plasberm, c.q. het natte talud: een begroeiing van riet, gele lis, grote egelskop en moerasandoorn. Omdat veel oevers zijn ingeplant met riet en grote egelskop, vormen deze soorten de basis voor het streefbeeld;
- op het droge talud: een overgangsbegroeiing van nat naar droog met grote kattenstaart en moeras-vergeet-mij-nietje;
- hoger op het droge talud: graslandvegetatie met Engels raaigras, ruwbeemdgras en pinksterbloem.

Voor de andere typen oevers zijn geen streefbeelden geformuleerd. Voor de oevers in de pilot ecologisch onderhoud zou per waterloop een streefbeeld worden geformuleerd, maar dat is niet verder uitgewerkt.

Handicaps bij de analyse en interpretatie van de gegevens

Bij het beoordelen van de vegetatiegegevens moeten we ons bewust zijn van het volgende:

1. De gegevens zijn verzameld over slechts drie jaar. Uit botanisch oogpunt is dat (te) kort om goede conclusies te kunnen trekken over de vegetatieontwikkeling – daarvoor is een tijdreeks van zeker 5 à 10 jaar nodig. De eerste jaren na (her)inrichting gaat de vegetatieontwikkeling snel, daarna komt er doorgaans meer stabiliteit in de soortensamenstelling.
2. Er zijn geen opnamen gemaakt in 'gewone' oevers, waardoor een referentie ontbreekt. We kunnen de vegetatie dus alleen afzetten tegen de tevoren geformuleerde streefbeelden, niet tegen de autonome ontwikkeling van regulier ingerichte en beheerde oevers.
3. De oevers zijn aangelegd in de periode 1995-2005: de eerste in de Dorppolder, rond 2000 in de Holiërhoekse en Zouteveense polder, de laatste in de Duifpolder, Commandeurspolder en Kralingerpolder. De oevers kennen dus een zeer uiteenlopende voorgeschiedenis, waardoor de vegetatieopnamen (mogelijk) een beeld geven van verschillende ontwikkelingsstadia. Gebruikelijk is bijvoorbeeld dat zich eerst pioniersoorten vestigen en pas na enkele jaren een meer stabiele vegetatie ontstaat met verschravingssoorten. Alleen in de polders met recent aangelegde oevers is de vegetatie van meet af aan gekarteerd.
4. De oevers zijn op verschillende wijzen aangelegd en kennen dus ook op dit punt geen gelijke uitgangssituatie.
5. De meetvakken van de ECO-oevers beslaan alleen het natte talud. Deze opnamen zijn dus niet vergelijkbaar met die van de NVO's en VBO's. De twee laatste zijn onderling wel vergelijkbaar, zij het dat er van de VBO's slechts 3 meetvakken bestaan.
6. De NVO-meetvakken omvatten slechts 2 oevers die door agrariërs worden beheerd. Een botanische vergelijking tussen 'boerenbeheer' en 'aannemersbeheer' is op deze basis niet goed mogelijk.
7. Eén NVO-meetvak blijkt uiteindelijk niet langs een NVO te liggen, van een ECO-meetvak is dat (nog) onduidelijk. Deze meetvakken waren al meegenomen in de analyse voordat dit bekend werd.
8. De opnamen vertonen enkele opmerkelijke verschijnselen, die vooralsnog niet goed verklaarbaar zijn:
 - a. in 2005 zijn er geen grassen als fiorin, gestreepte witbol en kweek gevonden of gekarteerd, terwijl die in de jaren daarna veelvuldig voorkomen. Dit is zeer waarschijnlijk een waarnemerseffect (verschillende karteerders);

- b. in 2007 zijn 16 soorten interessante kruiden die in 2005 en/of 2006 aanwezig waren, *niet* gevonden of gekarteerd. Volgens Bureau Waardenburg, dat in 2006 en 2007 heeft geteld, waren deze soorten het laatste jaar niet langer aanwezig. Dit zou duiden op een opmerkelijke omslag in de vegetatiesamenstelling of een sterk (niet direct verklaarbaar) jaareffect.

Al deze factoren leiden ertoe dat de vegetatieopnamen met grote voorzichtigheid moeten worden beoordeeld en dat harde conclusies lang niet altijd mogelijk zullen zijn.

Resultaten van de analyse

De analyse laat - met de kanttekeningen die we eerder maakten - de volgende resultaten zien:

Oevers gemiddeld 18 soorten, maar spreiding groot

1. In NVO's is het gemiddelde aantal soorten per opname is van 2005 tot 2007 gestegen van ruim 14 naar bijna 18, maar is van 2006 op 2007 licht gedaald. De spreiding is behoorlijk groot: er zijn opnamen met maar 7 soorten, maar ook opnamen met bijna 25 soorten. Voorbeeldeoevers zijn gemiddeld genomen iets soortenrijker met door de jaren heen ruim 20 soorten.
2. Het gemiddelde aantal soorten in ECO-oever is door de jaren heen redelijk stabiel: rond de 14. Ook hier is de spreiding groot. Zoals gezegd is bij de ECO-oever alleen het natte talud geïnventariseerd, zodat de aantallen niet vergelijkbaar zijn met de voorgaande: alle soorten van de droge oever ontbreken.
3. In alle NVO-meetvakken tezamen zijn 110 soorten planten gevonden, waarvan:
 - in het water: 15 soorten waterplanten (waaronder 7 kroossoorten);
 - in de moerasoever: 39 soorten;
 - in de droge oever: 56 soorten (waarvan 11 grassoorten).Deze aantallen soorten overlappen deels en kunnen dus niet bij elkaar worden opgeteld.

Sterke, toenemende dominantie van riet en andere ruigtesoorten

4. Veel oevers kennen een sterke dominantie van riet en ruigtekruiden zoals rietgras en liesgras. Deze soorten zijn in een groot aantal meetvakken sterk tot dominant aanwezig. Hun aanwezigheid neemt door de jaren heen nog toe, zowel in het aandeel meetvakken en/of in bedekkingsgraad. De dominantie is in ECO-oever iets minder sterk dan in NVO's.
5. In de droge(re) oever komen ook relatief veel grassen voor. Daaronder zijn 'productiegrassen' zoals Engels raai en ruwbeemd (en een ongewenst gras als kweek), maar ook soorten die wijzen op vochtige en/of verschromende omstandigheden, zoals witbol, fiorin en geknikte vossenstaart. Deze laatste soorten zijn redelijk goed vertegenwoordigd, soms (witbol) in behoorlijke dichtheden.

Agrarisch ongewenste soorten: weinig problemen

6. Voor agrarisch ongewenste soorten is het beeld als volgt:
 - ridderzuring en waterscheerling zijn weinig frequent aanwezig en in geringe dichtheden. Ridderzuring is zelfs alleen in 2007 gevonden in één meetvak (voorbeeldoever) en in laagste bedekkingsgraad (één of enkele exemplaren);
 - akkerdistel komt in redelijk wat meetvakken voor, maar de dichtheid is stabiel of iets afnemend;
 - het gevreesde jakobskruiskruid (een soort van drogere graslanden die vooral in het oosten en noorden van het land sterk is uitgebreid) komt in de oevers niet voor.Uit agrarisch oogpunt lijkt hier dus voornamelijk geen sprake van grote problemen.

Sterke dominantie van riet en andere hoogopgaande soorten, zoals hier langs de Zweth

Gegevens lenen zich niet voor vergelijking agrariërs - aannemer

7. Op basis van de meetgegevens is geen uitspraak te doen over de kwaliteit van het boerenbeheer versus dat van de aannemer. De meetvakken omvatten slechts 2 oevers die door agrariërs worden onderhouden. Deze behoren in ieder geval niet tot de lijst met oninteressante oevers. Eén ervan, die zowel NVO als ECO-oever is, behoorde in 2005 tot de lijst van oevers met interessante waterplanten, met o.a. mattenbies, ruwe bies, pijlkruid en schedefonteinkruid. Overigens zijn in 2007 de laatste twee verdwenen. In 2007 is de oever nog wel relatief soortenrijk met resp. 20 (ECO) en 31 (NVO) soorten. De andere agrarisch beheerde oever neemt een tussenpositie in, met redelijk wat soorten, maar weinig interessante soorten. Veel van de niet door agrariërs beheerde oevers in de Holiërhoekse en Zouteveense polder behoren daarentegen tot de botanisch oninteressante oevers.
8. Op basis van beperkt vergelijkingsmateriaal lijkt er ook geen sprake van een duidelijk effect van het aanpalende grondgebruik. Van de drie oevers die door niet-agrariërs worden beheerd (maar door resp. GZH en SBB), zijn er twee weinig interessant.
9. Er zijn geen indicaties dat de positionering van de oevers (noord, zuid, oost, west) een bepalende factor is in het welslagen. Hoewel doorgaans wordt aangenomen dat oevers die op het zuiden zijn gepositioneerd (in dit onderzoek de noordoevers) betere kansen hebben, is er in het overzicht van interessante en niet-interessante NVO's geen over- of ondervertegenwoordiging van noordoevers te bespeuren.. Van de ECO's is geen positionering bekend.
10. Er zijn ook geen sterke indicaties dat de grondsoort van grote invloed is op de resultaten. Hoewel de NVO's voor het merendeel op klei zijn gelegen en de ECO-oevers merendeels

11. Ook zijn 6 oevers die recent (in 2005) zijn aangelegd, apart bekeken, omdat deze van meet af aan volgens het boekje zijn beheerd. Hiervan zijn er 2 à 3 (matig) interessant of potentieel interessant, een iets betere score dan het gebiedsgemiddelde, maar op basis van een slechts gering aantal oevers. De rietdominantie is hier gemiddeld lager; er zijn in ieder geval betere condities voor andere planten.

Doelen beheerplan gehaald?

Als we de gevonden soorten vergelijken met het streefbeeld uit het Beheerplan beschrijft, herbergt pakweg de helft van de NVO's een redelijk aantal van de in het beheerplan genoemde soorten. Dit wordt mede veroorzaakt doordat het streefbeeld in ecologisch termen voorzichtig (weinig ambitieus) is gedefinieerd. Opmerkelijk is het ontbreken van pinksterbloem. Wellicht is de water-moeraszone beter ontwikkeld dan de vochtige graslandzone (zie ook § 4.1).

Als we NVO's en oevers met ecologisch maaibeheer vergelijken (wat we op basis van de vegetatiegegevens alleen kunnen voor het 'natte talud'), dan scoren de oevers met ecologisch beheer botanisch gemiddeld iets beter. Dat komt wellicht ook doordat deze niet zijn ingeplant met hoogopgaande (dominante) soorten.

3.1.2 Beperken oeverafkalving

Een deel van de oevers is destijds primair aangelegd ter beperken van oeverafkalving. Op dit punt zijn de resultaten tweeledig:

- daar waar de begroeiing is aangeslagen, heeft deze een duidelijke dempende werking op golfslag en afkalving. En hoewel de sterke dominantie van riet en andere hoogopgaande planten uit natuuroogpunt niet onverdeeld gunstig is, is deze vanuit het oogpunt van oeverafkalving juist een succes: wortelmat en bovengrondse plantengroei remmen de afslag in hoge mate;
- daar waar de begroeiing niet is aangeslagen of de oever anderszins is 'mislukt', is de afkalving niet afgenomen en soms zelfs toegenomen. Dat is bijvoorbeeld het geval op plekken waar de oever is 'ingestort'.

Een belangrijke factor in het aanslaan van de begroeiing en het beperken van de afslag blijkt het al dan niet aanleggen van een (onderwater)beschoeiing. Uiteindelijk is bij veel oevers (alsnog) een beschoeiing aangelegd, waardoor de bijdrage aan deze doelstelling is verhoogd. Omdat de mate van afkalving geen onderwerp van monitoring is, kunnen we alleen een schatting maken van het aandeel oevers dat een bijdrage levert aan dit doel. Een *best professional guess* van Delfland zelf leert dat oeverafslag op pakweg driekwart van de oevers is tegengegaan. Dat is (uiteindelijk) een hoog percentage, waarmee deze doelstelling voor een belangrijk deel is gerealiseerd.

3.1.3 Waterkwaliteit

Bij het beoordelen van de bijdrage aan de waterkwaliteit maken we een onderscheid in tweeën:

- a. de *ecologische* waterkwaliteit. De oevers kunnen een zuiverende werking hebben (helofytenfilter) en het waterleven bevorderen. Het gaat dan met name om de natte oever. Hierbij kunnen we het volgende constateren:

- de natte oever is niet overal (volledig) aanwezig. Op die plaatsen zal het effect op de ecologische waterkwaliteit beperkt of zelfs afwezig zijn;
 - er is weliswaar een meetnet ecologische waterkwaliteit, maar de gegevens daarvan lenen zich niet voor het beoordelen van het effect van NVO's;
 - ons staan dus alleen de botanische gegevens van het natte deel van de oever ter beschikking. Zoals bleek in § 3.1 zijn er zeker NVO's en oevers met ecologisch maaibeheer met een interessante watervegetatie (in totaal bijna een kwart van de meetvakken), maar door het ontbreken van inventarisatiegegevens van referentie-oevers kunnen we deze niet vergelijken met regulier beheerde oevers;
- b. de *chemische* waterkwaliteit, met name de nutriëntenbelasting. Doordat de oever wordt gevrijwaard van bemesting en bespuiting, leveren NVO's ook een bijdrage aan de waterkwaliteit: de emissies vanuit de landbouw naar het oppervlaktewater worden beperkt. Omdat in het Lozingenbesluit open teelten ook (wettelijke) bepalingen zijn opgenomen ten aanzien van het gebruik van mest en bestrijdingsmiddelen langs oppervlaktewater (op dit moment geldt voor grasland een mest- en spuitvrije zone van 0,25 m en op maïsland van 0,5 m), heeft een oever van 3 m breed (waarvan 2 m droge oever) een belangrijke toegevoegde waarde. Deze waarde zal wat afnemen naarmate in de toekomst de mest- en spuitvrije zones breder worden, zoals de verwachting is. Aangezien waterkwaliteitsmetingen niet op dit detailniveau beschikbaar zijn en het bovendien methodologisch lastig is om verschillen in waterkwaliteit exclusief toe te schrijven aan de aanwezigheid van NVO's, vinden we hier geen aanknopingspunten. Wel kunnen we een meer modelmatige benadering volgen, zoals Delfland die nu bijvoorbeeld gebruikt voor het doorrekenen van het effect van KRW-maatregelen. Daarbij is het effect van NVO's in de nutriëntenlast van het oppervlaktewater ten opzichte van de autonome ontwikkeling berekend op de volgende reducties (uitgaande van een breedte van de NVO van 25% van het profiel):
- N-reductie: 125 kg per km oever per jaar. Ten opzichte van de totale emissie betekent dit een reductie van 2,2%, ten opzichte van de huidige belasting van het oppervlaktewater een reductie van 1%;
 - P-reductie: 25 kg per km oever per jaar. Ten opzichte van de totale emissie betekent dit een reductie van 3,3%, ten opzichte van de huidige belasting van het oppervlaktewater een reductie van 2%.
- De bijdrage van NVO's aan het verminderen van de nutriëntenbelasting is dus bescheiden.

3.1.4 Belevingswaarde

Hoewel er geen onderzoek is gedaan naar de belevingswaarde met en zonder NVO's, lijken de doelen ten aanzien van de belevingswaarde lijken niet of nauwelijks gehaald:

- hoewel rietkragen tot op zeker hoogte wel passen in een weidelandschap als Midden-Delfland, zijn de oevers – door de sterke dominantie van riet en hoogopgaande grassen – nogal eenvormig en monotoon groen. Kleurrijke begroeiing is schaars;
- sterker: van verschillende kanten is benadrukt dat de hoogopgaande begroeiing het open gebiedskarakter geweld aandoet. De begroeiing zorgt plaatselijk – daar waar ze het zicht benemen – zelfs voor onveilige situaties;
- het merendeel van de oevers is gesitueerd op plekken die recreatief lastig bereikbaar en/of zichtbaar zijn. Veel oevers zijn alleen voor waterrecreanten bereikbaar, maar die kampen eveneens met beperkt zicht door de hoge begroeiing.

3.2 Bijdrage aan andere doelen en functies

3.2.1 Ecologisch potentieel

Zoals gezegd is het ecologisch streefbeeld in het beheerplan bescheiden geformuleerd. Als we kijken wat de ecologische potenties van NVO's zijn, zoals bijvoorbeeld geformuleerd in de Delflandse richtlijnen voor ecologisch maaibeheer (*Richtlijnen voor ecologisch maaibeheer van watergangen en waterkeringen in Delfland 2002*) of in de streefbeelden van het aanpalende waterschappen (Schieland en Rijnland; zie bijv. Van den Broek & Van Kampen-Brouwer 2003), dan is er aanmerkelijk grotere natuurwinst mogelijk.

Beschouwen we de hele overgangszone van water naar (droog) grasland, dan kunnen we ecologisch gezien elementen verwachten uit de volgende plantengemeenschappen:

1. Graslanden:
 - a. beemdgras-raaigrasweide, met Engels raaigras, ruw beemdgras, veldbeemdgras, witte klaver, scherpe boterbloem.
 - b. glanshaverhooiland (*Arrhenatherion elatioris*). In het basistype treden geen specifieke soorten op de voorgrond, maar worden vooral algemene soorten aangetroffen, zoals scherpe boterbloem, rode klaver, pastinaak, veldzuring, smalle weegbree, gewone hoornbloem, gestreepte witbol, beemdlangbloem en fioringras;
 - c. dotterbloemhooilanden, met soorten als dotterbloem, koekoeksbloem en watermunt.
2. Ruigten:
 - b. natte strooiselruigten (*Convolvulo-Filipenduletea*), met hoogopschietende kruiden, zoals echte valeriaan, gewone smeerwortel, koninginnekruid, riet, rietgras, grote kattenstaart en grote wederk.
3. Oevers:
 - b. vegetaties die behoren tot het riet-verbond, meer in het bijzonder de riet-associatie (*Typho-Phragmitetum*). Dit vegetatietype dat vooral gedijt in ondiep water, met waterzuring, wolfspoot, grote egelskop, liesgras, grote waterweegbree, gele lis en grote kattenstaart. De vegetaties van dit type zijn in het veld soms moeilijk te onderscheiden van de eerder genoemde natte strooiselruigten.
 - c. de rompgemeenschap van liesgras. Hoewel deze begroeiing vaak soortenarm is, gaat liesgras meestal wel vergezeld van enkele andere soorten van de riet-orde;
 - d. diverser samengestelde moerasvegetaties met naast riet en/of liesgras een breder scala aan andere planten, zoals kleine en grote lisdodde, moeras- en oeverzegge, galigaan, mattenbies, engelwortel, koningsvaren, moerasmelkdistel, kleine en grote watereppe, moerasscherm, watermunt, wolfspoot, lepelblad, moeraskers, moerasspirea, moerasrolklaver en moeraslathyrus en nog veel meer.
4. Water:
 - a. vegetaties uit de eendenkroos-orde (*Lemnetalia minoris*): wateren met een eenzijdig samengesteld (dik) kroosdek;
 - b. vegetatie met fonteinkruiden, zoals het verbond der kleine fonteinkruiden (*Parvopotamion*): ijle vegetaties met naast draadvormige fonteinkruiden vaak enkele andere soorten zoals kroos, fioringras, riet en liesgras;
 - c. verbond van grote waterranonkel (*Ranunculion peltati* of *Callitricho batrachion*) met sterrenkroos, teer vederkruid e.a.

Vergelijken we de botanische resultaten zoals geschetst in § 3.1.1 en bijlage 1 met het *ecologisch potentieel* van dergelijke oevers, dan herbergt tussen de 15% (NVO's) en 25% (ecologisch maaibeheer) van de oevers een interessante vegetatie. Daarbij is vooral gelet op de watervegetatie.

Bezien we de resultaten van de vegetatiekartering op dit punt in meer detail, dan kunnen we het volgende constateren:

1. Er is ook een behoorlijk aantal interessante soorten gevonden. Vermeldenswaard zijn bijvoorbeeld fonteinkruiden (diverse soorten, maar vooral schedefonteinkruid), sterrenkroos, watergentiaan, kikkerbeet, slanke waterkers, zomp-vergeet-mij-nietje, veerdelig tandzaad, ruwe bies, mattenbies, kleine watereppe, grote kattenstaart, moerasandoorn, holpijp, fijn hoornblad, moerasbasterdwederik, slanke waterbies, pijlkruid, smalle waterweegbree, stijve waterranonkel, krabbescheer, grote watereppe en kleine lisdodde. Hun aanwezigheid is echter doorgaans beperkt tot hooguit enkele meetvakken en hun bedekking is laag. Hun ontwikkeling is lastig in te schatten omdat (zoals gezegd) van een groot aantal van deze soorten gegevens over 2007 ontbreken. Van de genoemde interessante soorten komen er vijf alleen in ECO-oevers voor.
2. Er zijn twee Rode-Lijstsoorten gevonden: krabbenscheer en moerasbasterdwederik. Krabbenscheer is belangrijk als biotoop voor de zwarte stern en voor een libel als de groene glazenmaker, een soort uit de Habitatrictlijn. Er is één wettelijk beschermde soort aanwezig: de zwanenbloem. Deze valt onder het lichtste beschermingsregime van de Flora- en Faunawet (zie ook hoofdstuk 6).
3. Kijken we naar de oevers die een (enigszins) interessante watervegetatie hebben, dan gaat het om 11 oevers (23% van het totale aantal), waarvan 7 ECO-oevers (28%) en 4 NVO's (17%). Deze oevers liggen verspreid door het gebied (niet geconcentreerd in bepaalde polders).
4. Kijken we naar oevers die botanisch niet of weinig interessant zijn (met zeer weinig soorten en/of zonder een enkele interessante soort), dan gaat het in totaal om 21 oevers (44% van het totale aantal), waarvan 10 ECO's (40%) en 11 NVO's (48%). Hier lijkt wel sprake van een patroon: veel van de minst interessante oevers liggen in of langs het kassengebied of andere bebouwing. Ook in de Aalkeetbuitenpolder ligt een relatief groot aandeel minder interessante oevers. Bureau Waardenburg constateert in zijn verslag over 2007 dat er plaatselijk sprake is van een hoge karperactiviteit die de waterkwaliteit negatief beïnvloedt: door opwoeling is het water troebel en komen geen waterplanten (meer) voor. Dat geldt bijvoorbeeld voor vrijwel alle watergangen in het kassengebied bij Maasdijk en De Lier.
5. Het is ook interessant om te kijken wat we kunnen verwachten, maar *niet* hebben aangetroffen. In dat geval zijn de volgende resultaten opmerkelijk:
 - er zijn weinig of geen elementen van dotterbloemhooilanden aanwezig (zoals dotterbloem en koekoeksbloem), behalve watermunt, dat in een redelijk aantal meetvakken voorkomt;
 - er zijn weinig of geen zeggen aanwezig. Alleen in 2006 zijn enkele zeggen gevonden: in 1 ECO oeverzegge, in 1 NVO moeraszegge en in 1 andere NVO ruige zegge, allemaal sporadisch (bedekking 1 à 2).

3.2.2 Waterkwantiteit

NVO's kunnen ook een bijdrage leveren aan de waterbergingscapaciteit van een polder: doordat het profiel wordt aangepast en een flauwer talud landinwaarts wordt gegraven, ontstaat (iets) meer bergingscapaciteit. Hoewel NVO's meetellen in het bepalen van de bergingsopgave per polder, is er voor zover ons bekend niet specifiek gerekend aan hun kwantitatieve bijdrage.

3.2.3 Een open en vitaal Midden-Delfland

In de Gebiedsvisie Midden-Delfland[®] 2025 zijn ook meer algemene gebiedsdoelen geformuleerd waaraan de NVO's een bijdrage kunnen leveren. Over de bijdrage aan de openheid van Midden-Delfland is hiervoor al iets gezegd. Voor de bijdrage aan de sociaal-economische positie van het gebied zijn de volgende noties van belang:

- a. de betalingen voor het onderhoud leveren alle een bijdrage aan de regionale economie, doordat alle onderhoud door gebiedspartijen (locale aannemer en agrariërs) wordt gedaan;
- b. de bijdrage aan het agrarisch inkomen is bescheiden: gemiddeld ca €4.000,- per bedrijf voor degenen die onderhoud van oever en raster doen, ca €1.600,- per bedrijf voor degenen die alleen het rasterbeheer doen. Op het totaal aan opbrengsten op een gemiddeld melkveebedrijf (ruim 2 ton per jaar) lijken dat geen bedragen die een serieuze rol spelen in de beslissing om het bedrijf al dan niet voort te zetten. Maar:

- het gaat wel om vergoedingen die geen compensatie zijn van productiederving (en dus weinig extra inkomenscapaciteit opleveren), maar om het verzilveren van ingezette arbeid en machines tegen een marktconform tarief (de berekende uurlozen op basis van agrarische productie zijn doorgaans zeer laag). Het gaat dus om relatief goedbetaalde arbeid. De inkomsten kunnen daarmee een bijdrage leveren aan de reductie van het (gemiddeld) negatieve bedrijfsresultaat (zie ook Hagens e.a. 2007);
- in totaal gaat er bijna een ton per jaar naar agrariërs voor een 'groene dienst'. Ter vergelijking: vanuit het Groenfonds Midden-Delfland is dat ca 3 ton per jaar, vanuit het Programma Beheer nog eens 3 ton. Daarmee gaat er inmiddels een redelijk substantieel bedrag voor groene diensten in het gebied om.

Rietoevers passen in een veenweidelandschap, maar de begroeiing (aard en hoogte) bepaalt sterk de belevingswaarde

4 Ervaringen met aanleg en onderhoud

4.1 Ervaringen met de aanleg

Hoewel de evaluatie vooral gaat over het onderhoud van de oevers, kunnen we er niet omheen ook kort aandacht te besteden aan de aanleg: aanleg en beheer zijn immers beide bepalend voor het welslagen. Over de aanleg zijn de volgende ervaringen gemeld:

- een aantal oevers is te hoog aangelegd, waardoor het natte talud niet goed van de grond is gekomen. Dit beperkt de botanische kwaliteit, maar ook de betekenis voor de ecologische waterkwaliteit (zuiverende werking, macrofauna, vissen);
- een groot aantal oevers is – vooral in de eerste jaren – aangelegd zonder vorm van beschoeiing. Hierdoor zijn ze afgekalfd en/of ‘ingestort’ en is de begroeiing niet goed aangeslagen;
- soms is wel een beschoeiing aangelegd, maar is deze te ver van de kant af gesplaatst, waardoor er geen oever ontstond, maar een soort verlandingszone. Waar dit het geval was (bijv. in de Duifpolder), is de zone opgevuld met grond en op profiel gebracht;
- bij sommige oevers heeft na aanleg nog peilverlaging (in het kader van de Reconstructie) plaatsgevonden, waardoor zeer hoge oevers zijn ontstaan;
- plaatselijk (Zweth en Slinksloot) zijn de oevers aangelegd op plaatsen waar door eerder grondwerk (eind jaren '70) veel veen uit de bodem is verwijderd en de zaadvoorraad in de bodem wellicht niet bijster rijk meer is;
- de oevers zijn plaatselijk (en wellicht zelfs in zijn algemeenheid) niet breed genoeg om een interessante gradiënt te bieden voor plantengroei.

Als gevolg hiervan is er nu een bont scala aan oevers: hoge, steile oevers met een groot hoogteverschil tussen water en land, sterk afgekalfde oevers waar het natte talud vrijwel ontbreekt en oevers met een klein hoogteverschil tussen water en land waar de oever vooral het karakter heeft van een verlandingsstrook. Deze factoren verklaren deels (maar niet

uitsluitend) de matige natuurresultaten die we in § 3.1 beschreven.

De afgelopen jaren zijn al veel aanvullende beschoeiingen aangelegd. Voor een groot aantal oevers in de Holiërhoekse en Zouteveense polder is zelfs een integraal herstelplan opgesteld (Grootjans 2007). Door vertraging in de uitvoering konden de resultaten van het herstel nog niet in de evaluatie worden betrokken.

Recent aangelegde oever in de Duifpolder: beschoeiing ver uit de kant, oever later opgevuld met grond

4.2 Ervaringen met het onderhoud

Ervaringen met oeveronderhoud

De geïnterviewde agrariërs in de Holiërhoekse en Zouteveense polder zijn in het algemeen tevreden over de onderhoudsbepalingen en de vergoedingen: ze kunnen hiermee goed uit de voeten. Minder tevreden zijn ze over:

- de sterke verruiging van de oevers, en met name de hoogopgaande en dominante rietgroei. Het riet breidt zich landinwaarts uit en groeit het grasland in. Met maaien en beweiden is dat weliswaar redelijk in toom te houden, maar het betekent wel dat de invloed van de oevers verdergaat dan de oever alleen. Overigens kunnen deelnemers die hiervoor extra maaien, een extra vergoeding van Delfland ontvangen. Bij maïsteelt is de ingroei wel degelijk een probleem: dan wordt er pas in het najaar geogst en treedt een behoorlijke verruiging van de perceelsrand op. Op beweid land is daarnaast een probleem dat het hoge riet de stroom wegneemt als het tegen de schrikdraad aangroeit. Plaatselijk bemoeilijkt de hoge rietgroei bovendien het dagelijkse vee tellen;
- de beleefde 'onzichtbaarheid' van Delfland, zowel qua handhaving (de indruk bestaat dat er nauwelijks wordt gecontroleerd) als qua communicatie. Wat het laatste betreft: de afgelopen jaren is er met de betrokkenen slechts eenmaal geëvalueerd en is het aanspreekpunt bij het waterschap te vaak gewisseld. Ook de klankbordgroep is al lang niet meer bijeen geweest. Bij de agrariërs bestaat de behoefte om de klankbordgroep weer (vaker) bijeen te roepen en om sowieso alle betrokken agrariërs eens per jaar bijeen te roepen.

Zowel bij sommige agrariërs als bij sommige medewerkers van Delfland bestaat de indruk dat enkele agrariërs het niet zo nauw nemen met de onderhoudsbepalingen (de agrariërs wijten dit mede aan de vermeend geringe controledruk), maar hiervoor zijn maar weinig bewijzen. Wel komt het voor dat het raster niet (op tijd) is teruggeplaatst en het vee toegang heeft tot de oevers. Ook is er een voorbeeld van een agrariër die geen rastercontract heeft willen tekenen vanwege de verplichtingen die dat met zich meebrengt, maar wel betaald krijgt voor het raster. Dit is echter eerder een administratief probleem: hier hadden geen betalingen mogen plaatsvinden. In 2008 worden alle oevers uitgebreid nagelopen, zodat er aan het eind van het jaar een goed controleoverzicht is.

De aannemer levert goed werk, daarover zijn Delfland en agrariërs het eens. De problemen met het stukrijden van percelen met groot materieel zijn verleden tijd. Ook waarschuwt de aannemer de grondgebruikers doorgaans tijdig als hij over hun land wil voor het onderhoud. En als dat niet gebeurt, weet hij vaak wel wanneer hij wel en niet terecht kan. De aannemer schakelt voor een deel van het onderhoud onderaannemers in. Deze hebben minder ervaring, maar leveren ook goed werk af.

Delfland benadrukt dat het beheer pas sinds 2005 goed is geregeld en dat er op oevers die daarvoor zijn aangelegd nog steeds een inhaalslag in onderhoud plaatsvindt: veel oevers komen uit de situatie van uiteenlopende onderhoudsregimes en sterke verruiging.

Ervaringen met rasteronderhoud

Wat betreft de rasters moeten we onderscheid maken tussen:

- de oudere rasters, die bestaan uit houten palen waartussen gaas is gespannen. Deze houden het vee uitstekend uit de kant, maar hebben als belangrijke nadelen dat ze lastig zijn te verwijderen en dat de onkruidgroei langs het raster lastig is te maaien en ook niet door het vee wordt weggevreten. Over deze rasters is niemand tevreden;

- de nieuwere rasters, die bestaan uit metalen prikpaaltjes met om de 100 m een houten paal, en daartussen één schrikdraad (aanvankelijk twee draden). Deze rasters zijn gemakkelijk weg te halen en er kan langs en onderdoor worden gemaaid en geweid. Over deze rasters is iedereen tevreden. Wel breekt het vee er af en toe doorheen, dus je moet ze bij beweiding wel regelmatig controleren.

Formeel zijn de veehouders verplicht om het raster weg te halen als de aannemer komt maaien, maar dat gebeurt niet altijd en lijkt ook niet altijd nodig: de aannemer kan met de maaiakorf doorgaans over de draad heen werken (zie ook § 2.2).

Proeven met verbetering van het beheer

In de afgelopen jaren zijn de volgende proeven gedaan met alternatieve vormen van beheer:

1. Uitschrapen van de natte oever om verlanding tegen. Hierbij is tegelijk getracht de rietdominantie te doorbreken door het inzaaien van een ‘gebiedseigen’ mengsel. Deze proef leerde dat het riet na enkele maanden weer dominant aanwezig is en het streekeigen mengsel nauwelijks aansloeg. Uitkrabben is dus wel zinvol als maatregel tegen verlanding, maar doorbreekt slechts zeer tijdelijk de rietdominantie.
2. Onderzoek naar de mogelijkheid van tijdelijke afrastering (Woudse Polder). Voor het afrasteren schetst de voortgangsrapportage 2006 twee alternatieven voor continue afrastering: de oever een deel van het seizoen afrasteren (alleen in het voorjaar) en een deel van de oever (alleen het meest gevoelige deel) afrasteren. De proef betrof de laatste variant. Omdat de proef niet vergezeld ging van monitoring, kunnen we over de effecten niets zeggen.

Andere mogelijkheden voor verhoging van de effectiviteit van het beheer beschrijven we in hoofdstuk 6.

Daarnaast kondigt het Beheerplan twee specifieke vormen van gerichte monitoring aan: monitoring van de invloed van vee (door middel van foto's) en monitoring van niet-aangeslagen oevers. Hiervan is geen materiaal beschikbaar dat zich leent voor gebruik in deze evaluatie.

Uitkrabben van de oever om verlanding tegen te gaan: slechts zeer tijdelijk effect op rietdominantie

5 Doelmatigheid van de uitvoeringsorganisatie

In dit hoofdstuk bezien we de doelmatigheid van de uitvoering van het beheer. Daarbij gaat het om uiteenlopende uitvoeringsaspecten als de gehanteerde contracten en vergoedingen, de taakverdeling bij beheer en onderhoud en de organisatie van de uitvoering (als groene dienst of door aanbesteding).

5.1 Contracten

Ecologische effectiviteit

De contracten die Delfland met de agrariërs sluit, bevatten een vrij gespecificeerde beschrijving van de wijze waarop de oevers en rasters moeten worden onderhouden - zie bijlage 2 voor een voorbeeldcontract. Hoewel er wellicht wel enkele mogelijkheden zijn om het beheer effectiever te maken (zie § 6.1), voldoet het beheer goed aan de basisbeginselen voor natuurvriendelijke oevers - zie bijvoorbeeld de handleiding die het aanpalende waterschap Rijnland hiervoor heeft opgesteld (Van Breukelen e.a. 2003). In combinatie met de bevinding in het vorige hoofdstuk dat het voorgeschreven beheer over het algemeen goed wordt nageleefd, lijkt de conclusie dan ook dat niet zozeer het beheer als zodanig de matige (of althans sterk wisselende) natuurresultaten verklaart, maar andere factoren (aanleg en inrichting, situering, inzaai van hoogopgaande soorten).

Verschillen in maaiperioden tussen agrariërs en aannemer

Er zijn verschillen in de maaiperioden die de agrariërs en de aannemer hebben meegekregen. Vooral in het najaar is de maaiperiode voor de aannemer veel ruimer. Dat is ook wel logisch, want hij moet veel meer oevers maaien. Maar als er vanuit ecologisch oogpunt in het najaar geen bezwaar is tegen een ruimere maaiperiode, is er veel voor te zeggen om de maaiperioden in de contracten gelijk te trekken.

Controle- en sanctieregime ontbreekt

Opmerkelijk is eveneens dat de contracten geen paragraaf bevatten over controle en sancties. Juridisch gezien is het weliswaar zo dat het niet naleven van het contract per definitie recht geeft op beëindiging, maar voor de duidelijkheid naar de uitvoerder van het onderhoud toe is het beter om contractueel vast te leggen:

- wie er controleert, hoe vaak dat gebeurt en of alle onderhoud of alleen een steekproef daaruit wordt gecontroleerd;
- welke sancties er gelden als de onderhoudsbepalingen niet worden nageleefd. Naast contractbeëindiging zijn immers ook andere (minder zware) sancties denkbaar, bijvoorbeeld naar rato van de ernst van de overtreding.

Bij voortzetting ook andere wijzigingen doorvoeren

Daarnaast is het uiteraard gewenst om bij voortzetting van de contracten met de agrariërs ook wijzigingen door te voeren die voortkomen uit beleidswijzigingen naar aanleiding van de evaluatie (zoals een meer gedifferentieerd vergoedingsregime, de rastervergoeding in jaren dat er geen vee loopt, etc.).

5.2 Betalingen en kosteneffectiviteit

Zoals in hoofdstuk 3 naar voren kwam, biedt de vegetatiekartering geen aanknopingspunten voor uitspraken over verschillen tussen agrariërs en aannemer in de kwaliteit van het onderhoud. Wel kunnen we iets zeggen over verschillen in kosten. Daarover gaat deze paragraaf. Zo lang we de effecten niet kunnen vergelijken, hebben we voor de kosteneffectiviteit echter geen houvast.

Vergoedingshoogte

Zowel de aannemer als de agrariërs zijn tevreden over de hoogte van de vergoedingen. Wel geeft een deel van de agrariërs aan dat een grotere differentiatie in vergoeding gerechtvaardigd zou zijn:

- ten aanzien van de oeverlengte: de huidige vergoedingen zijn vooral gebaseerd op kopeinden, al is er ook een wat lager tarief voor grote oeverlengten. Hierin zou een aanmerkelijk grotere differentiatie kunnen worden aangebracht;
- voor het raster in tijden / op percelen waar het raster niet wordt gebruikt (bijv. als er maïs wordt geteeld);
- ten aanzien van de oeverbreedte, c.q. de aanwezigheid van een optimaal profiel. Soms is de oever smaller dan 3 meter en ontbreekt het natte of juist het droge profiel.

Al met al zijn er veel situaties die - ter voorkoming van overcompensatie, waarover straks meer - aanleiding geven tot een veel grotere mate van maatwerk in vergoedingen.

De aannemer geeft aan dat zijn werkelijke kosten – en dus de vraag of het beheer financieel uitkan – sterk van de weersomstandigheden afhangt. In een jaar dat er laat wordt gemaaid (of er tweede helft juni alweer voor de tweede maal wordt gemaaid), moet de aannemer wachten met het berijden van het land tot de veehouder klaar is. Daardoor kan hij minder economisch werken.

Vergoeding agrariërs versus aannemer

De vergoedingen aan de agrariërs zijn (per meter oever) aanmerkelijk hoger dan die aan de aannemer: de agrariërs ontvangen gemiddeld €5,25 per meter oever, de aannemer een kleine €2,- per meter. In de aannemersprijs zijn bovendien de storkosten van het maaisel verdisconteerd, kosten die er bij agrarisch onderhoud nog bovenop komen.

Voor dit verschil zijn vijf verklaringen:

- a. in het aannemersbestek is per waterloop precies berekend van hoeveel meter droge en natte oever er sprake is. Daarbij blijkt dat er ongeveer tweemaal zoveel droge als natte oever valt te onderhouden. De aannemer heeft hierop een ‘maatwerkofferte’ uitgebracht. De vergoeding aan de veehouders is echter gebaseerd op de veronderstelling dat elke NVO bestaat uit een even lang droog en nat deel (zie ook verderop);
- b. de aannemer doet het beheer van droge en natte oever en watergang in één werkgang en werkt met de maaikorf over het raster heen. Soms haalt de aannemer het raster weg, soms niet (soms kan het ook niet, zoals bij de rasters met schapengaas). De agrariër moet het raster in alle gevallen tijdelijk verwijderen en de droge en natte over met verschillend materieel (dus in verschillende werkgangen) onderhouden;
- c. de aannemer onderhoudt ook de waterlopen zelf (krozen). In smalle waterlopen kan de aannemer alles (droge talud, natte talud en water) in één werkgang meenemen en is er sprake van een aanzienlijke kostenbesparing. Bij brede of slecht bereikbare waterlopen is (aanvullend) varend onderhoud nodig en is er geen sprake van kostenbesparing;
- d. de aannemer kan grootschaliger werken. Dat wil zeggen: het blijven wel kleine stukken oever, maar de aannemer kan met zijn materieel de hele dag efficiënt oevers maaien. Daar

staat tegenover dat de veehouders het onderhoud soms gemakkelijk kunnen combineren met andere veldwerkzaamheden;

- e. de vergoedingen zijn op verschillende manieren tot stand gekomen: de aannemer heeft een offerte uitgebracht op een bestek, de agrariërs hebben na een lange en soms turbulente voorgeschiedenis de vergoedingen met Delfland 'uitonderhandeld', waarbij Delfland ook waarde hecht aan een goed relatiebeheer. Ook was destijds geen uitgangspunt dat de agrariërs er niet aan zouden mogen verdienen – een aspect dat in de huidige staatssteundiscussies wel van belang is (zie verderop).

Overcompenseert de vergoeding aan agrariërs?

Omdat Delfland werkt met een overall-vergoeding voor de droge en de natte oever en de situaties ter plekke sterk verschillen, zijn er niettemin situaties waarin er sprake kan zijn van overcompensatie:

- a. op grasland waar niet wordt geweid en op maïsland hoeft het raster niet te worden geplaatst of verplaatst en zijn de kosten dus lager of zelfs nul;
- b. de vergoeding is gebaseerd op het optimale (c.q. het beoogde) profiel, maar zoals we eerder stelden, wordt dat lang niet overal gerealiseerd. Soms ontbreekt de natte oever geheel of vrijwel geheel, in andere gevallen is het hoogteverschil tussen grasland en droge oever minimaal, zodat de droge oever met de cyclomaaiër kan worden meegemaaid met de rest van het perceel;
- c. zoals we al meldden, zijn de vergoedingen destijds primair berekend voor de kopse einden van percelen, maar worden ze nu ook toegepast voor lange kanten. De lengtedifferentiatie die daartoe in de vergoedingen is aangebracht, kan wellicht nog worden versterkt.

De aannemer kan met de maaiërf in één werkgang het droge en natte talud (en zo nodig ook de waterloop zelf) onderhouden, over het raster heen

Juridische status vergoedingen

Meer in de breedte betwijfelt Delfland of de huidige vergoedingen juridisch gezien (dus los van een goed relatiebeheer) wel gerechtvaardigd zijn:

- a. ten eerste de rastervergoeding. Volgens sommigen zou de waterschapskeur de aangelanden verplichten om afrasteringen te zetten in situaties waarin er geen vee in de kant mag komen. Sinds kort (*Keur Delfland 2008*) is deze verplichting echter beperkt tot vee op *waterkeringen* zoals dijken en kaden (artikel 7). Daarmee is er op dit moment geen publiekrechtelijke basis voor een afrasteringsplicht. Ook privaatrechtelijk is er geen basis om deze plicht bij de ene of de andere partij te leggen: er is een situatie met twee aangrenzende eigenaren waarvan er één niet wil dat er vee op zijn land komt en de ander hieraan vrijwillig meewerkt. Deze situatie, waarin er geen juridische verplichtingen zijn tot afrasteren, kan ook juist als een kans worden gezien om in het nieuwe beleid voor NVO's hierover duurzame afspraken te maken. In de toekomst, als NVO's wellicht mede vanuit de KRW worden aangelegd, kan de situatie in juridische zin overigens veranderen: er is dan sterker dan nu sprake van overheidsingrijpen, c.q. vrijwillige medewerking aan het realiseren van overheidsbeleid. Daarmee zou een vergoeding voor rasteronderhoud niet onlogisch zijn;
- b. ten tweede de vergoeding voor het reguliere onderhoud van de oever. In 2005 is – na jaren van onduidelijkheid over de onderhoudsplicht – geconcludeerd dat deze bij Delfland ligt en zijn vergoedingen aan agrariërs en aannemer geïntroduceerd. Hierover blijkt nu echter opnieuw onduidelijkheid of onenigheid te bestaan. Volgens de huidige legger en keur heeft in schouwplichtige waterlopen de aangeland (degene die het perceel naast de waterloop in gebruik heeft), ook al is hij geen eigenaar van de oever, de plicht tot onderhoud van waterloop en oever. Als de onderhoudsplicht bij de aangeland ligt, zou voor regulier onderhoud niet mogen worden betaald. Dit zou bovendien het werk van de aannemer overbodig maken. Er zou dan alleen mogen worden betaald voor het natuurvriendelijke karakter van het onderhoud (m.n. uitstel maaien). Op dit moment werkt Delfland echter aan nieuwe leggeteksten voor het onderhoud van NVO's, waarbij de onderhoudsplicht bij de *initiatiefnemer* voor de NVO is gelegd (degene die een vergunning aanvraagt). Daarmee komt de onderhoudsplicht in juridische zin toch bij Delfland te liggen en kan op dit punt de huidige praktijk worden voortgezet.
- c. ten derde is er de Flora- en Faunawet en - op basis daarvan - de Gedragscode voor de waterschappen. De gedragscode bevat lijsten met planten- en diersoorten onder uiteenlopende beschermingsregimes. Waar het gaat om de plantengroei in de oevers: zoals gezegd komt er momenteel maar één beschermde soort in de oevers voor: de zwanenbloem. Deze valt onder het lichtste beschermingsregime, hetgeen inhoudt dat het huidige beheer kan worden voortgezet als duidelijk is dat dit geen schade toebrengt aan de soort. Gezien de talrijkheid van de soort in het gebied kan het huidige beheer voor deze soort als 'bestendig beheer' worden bestempeld. Niettemin is Delfland voornemens het maaieregime voor al zijn waterlopen aan te passen en in beginsel pas vanaf 15 juli te gaan maaien. Dat is dus niet vanwege de zwanenbloem, maar vooral vanwege broedvogels in de oevers, waarvan de Gedragscode verstoring verbiedt. Verschuiving van de maaidatum zal voor de vergoeding geen grote gevolgen: die is gebaseerd op de kosten van het maaien als zodanig en niet op een productiedervingsbenadering. Zodoende maakt het voor de vergoedingsberekening niet veel uit of er op 1 mei, 15 juni of 15 juli wordt gemaaid. Zie ook § 6.2.
- d. ten vierde: voor betalingen aan agrariërs voor groene diensten gelden de staatssteunregels. Sinds 2007 is er een Nederlandse 'catalogus', een document met door Brussel goedgekeurde maatregelen en vergoedingen. De nu betaalde vergoedingen stroken daarmee (nog) niet – zie § 5.5.

5.3 Uitvoeringskosten

Een ruwe schatting leert dat Delfland aan alle natuurlijk oevers tezamen ongeveer 1.000 uur per jaar besteedt aan uitvoeringskosten. Er zijn vier medewerkers voor een deel van hun tijd mee bezig – tezamen komt dit neer op ongeveer 1 fte. Als we dit kapitaliseren volgens de overheidsnormen voor de integrale kosten van overheidspersoneel (salaris- en overheadkosten zoals huisvesting), kost dat voor medewerkers in de betrokken salarisschalen gemiddeld € 7.300,- per maand ofwel €87.600,- per jaar. Op een totaal aan onderhoudskosten van ongeveer €150.000,- is dat een overhead van 37%. Het gaat met name om de volgende werkzaamheden:

- opstellen / actualiseren bestek;
- organiseren aanbesteding;
- contracteren en uitbetalen van het onderhoud aan aannemer en agrariërs;
- veldcontrole van het uitgevoerde onderhoud;
- monitoring en verslaglegging daarvan;
- communicatie met agrariërs, opstellen nieuwsbrief;
- bijdrage leveren aan beleid ten aanzien van NVO's.

Delfland heeft aangegeven het sluiten van vele 'beheersovereenkomsten' niet tot zijn kerntaken te rekenen. Mede daarom verkent het Hoogheemraadschap de mogelijkheid van afspraken over groenblauwe diensten met gebiedspartijen als LTO en Vockestaert. De laatste heeft bijvoorbeeld (in het kader van het Groenfonds Midden-Delfland en het Programma Beheer) ervaring als intermediaire contractpartij.

Met de uitbesteding van de beheercoördinatie is het niet ondenkbaar dat Delfland kosten kan besparen of de kosten-effectiviteit kan verhogen: doordat een organisatie als Vockestaert 'dicht op het beheer zit' en veel in het veld komt voor controles (zij controleren de contracten van het Programma Beheer en het Groenfonds Midden-Delfland, in het eerste geval met een 5% dubbelcontrole door de Dienst Landelijk Gebied), kan de controle wellicht efficiënter en kan de effectiviteit van het beheer wellicht toenemen.

5.4 Taakverdeling tussen aannemer en agrariërs

Het is de vraag of de verdeling van onderhoudstaken zoals die nu is afgesproken, efficiënt is:

- in het geval van agrarisch onderhoud (Holiërhoekse en Zouteveense polder), doet de agrariër het raster en de droge en natte oever, de aannemer de aanpalende watergang en zorgt Delfland voor de secundaire afvoer van het maaisel (vanaf de centrale stortplaats);
- bij uitvoering door de aannemer onderhoudt deze de droge en de natte oever en de watergang zelf, en verzorgt hij het transport naar de groenstort.

De huidige taakverdeling brengt in geval van agrarisch onderhoud meer werkgangen en dus efficiëntieverlies met zich mee. Varianten die efficiëntiewinst zouden kunnen opleveren, zijn:

- onderhoud van alle elementen (raster, oever, watergang) door de agrariërs, inclusief afvoer van maaisel (of gebruik op het bedrijf, bijv. vermengd met mest). Voor de agrariërs is dit een uitbreiding van de onderhoudstaken; de aannemer komt er dan (althans bij de agrarisch beheerde oevers) niet langer aan te pas;
- onderhoud van de 'droge' elementen (raster + droge oever) door de agrariërs, onderhoud van de 'natte' (natte oever + watergang) door de aannemer. Dit is alleen aantrekkelijk op plaatsen waar de aannemer het onderhoud varend kan doen en niet langer over boerenland hoeft. Voor de agrariërs is dit – daar waar varend onderhoud kan plaatsvinden – een inperking van hun takenpakket.

Het is zinvol om beide varianten (en hun kosten) wat verder uit te werken en aan de betrokken partijen voor te leggen in het kader van de lopende discussie en besluitvorming over groenblauwe diensten.

5.5 Organisatie: groene dienst of aanbesteding?

Wat betreft de toekomstige wijze van organisatie zijn er grofweg twee varianten:

- a. oeverbeheer als groenblauwe dienst. In deze variant mag er selectief zaken worden gedaan met één partij, maar moet de vergoeding Brussel-proof zijn (c.q. voldoen aan de staatssteunregels en door Brussel zijn getoetst);
- b. aanbesteding. Ook dan gelden er echter regels, die vrijwel altijd vereisen dat er een zekere mate van concurrentie plaatsvindt en er dus meerdere partijen om een offerte moet worden gevraagd

Voor andere maatregelen die eventueel door agrariërs kunnen worden uitgevoerd, zoals waterberging, is er nog een derde variant (zuivere schadevergoeding), maar die is hier niet aan de orde. We gaan hierna wat dieper in op de twee genoemde varianten.

Groene dienst: vergoedingen op basis van de catalogus

Een benadering vanuit groenblauwe diensten maakt het mogelijk om zaken te doen met een selecte ‘leverancier’: de agrariërs. Dat zaken doen moet dan echter wel plaatsvinden binnen de kaders van de strikte regels voor staatssteun aan de landbouw, waartoe elke overheid is verplicht. Om niet elke lokale vergoedingsregeling aan de Europese Commissie te hoeven voorleggen, hebben LNV en IPO voor dit doel in 2007 de catalogus groenblauwe diensten geïntroduceerd: een menukaart of gereedschapskist van toegestane maatregelen en vergoedingen.

Vergelijken we de huidige vergoedingen met de catalogus groenblauwe diensten (de door Brussel goedgekeurde versie van 2007), dan komt de catalogus tot aanmerkelijk lagere bedragen dan nu aan de agrariërs (en overigens ook aan de aannemer) worden betaald:

- voor het onderhoud en periodiek verplaatsen van het raster kent de catalogus een plafond van €0,62 per meter (hiervoor wordt nu, afhankelijk van het type contract en de lengte van het raster, tussen €2,20 en €3,75 betaald);
- voor maaien en afvoeren is het vergoedingsplafond afhankelijk van de ingezette apparatuur. Voor het maaien met cyclomaaier (droge talud) en bosmaaier (natte talud) is het plafond €0,32 per meter, voor het maaien van riet met de maaikorf resp. de bosmaaier gelden plafonds van €0,46 resp. €0,53 per meter (nu wordt €4,75 tot 5,75 betaald). Dat scheelt dus een factor 10 met de aan boeren getaalde vergoedingen en een factor 4 met de aan de aannemer betaalde vergoeding.

Dat met de huidige catalogus geen realistische vergoeding mogelijk is, was al bekend uit de verkenning die Delfland heeft laten verrichten naar de mogelijkheden voor groenblauwe diensten (Schaafsma e.a. 2007). Een belangrijke reden is dat de werkzaamheden in de catalogus zijn berekend voor ‘volvelds’ werk en ontoereikend zijn voor kleine oppervlakten. Zo heeft de provincie Noord-Holland al in 2007 voorgesteld om een substantiële ‘kleinschaligheidtoeslag’ te introduceren, maar dat voorstel is niet gehonoreerd. In 2008 zijn opnieuw van diverse kanten wijzigingsvoorstellen ingediend om de catalogus beter geschikt te maken voor de financiering van natuurvriendelijke oevers. Begin 2009 is er opnieuw een herzieningsronde; wellicht bevat de catalogus die in 2010 operationeel wordt, betere mogelijkheden voor betaling van natuurvriendelijk oeverbeheer.

De geïnterviewde agrariërs hebben aangegeven dat hantering van de huidige catalogusprijzen zal resulteren in een afname van de animo voor onderhoud van boerenzijde.

Aanbesteding: eigen regels

Als het onderhoud wordt aanbesteed, hoeft er geen rekening te worden gehouden met staatssteunregels en catalogus. Er moet dan echter wel rekening worden gehouden met de - eveneens vrij strikte - regels voor aanbesteding van diensten. Deze zijn grofweg als volgt samen te vatten:

- a. het algemene (deels Europese) overheidsbeleid voor aanbestedingen door decentrale overheden bepaalt dat diensten die uitgaan boven een bedrag van €206.000,- Europees dienen te worden aanbesteed. Momenteel is met het onderhoud van oevers en rasters een bedrag van ruim €150.000,- gemeoid. Als echter het aantal NVO's wordt uitgebreid en/of ook de coördinatie wordt uitbesteed, kan deze drempelwaarde worden overschreden;
- b. de voorwaarden die Delfland zelf hanteert voor aanbesteding, zoals vastgelegd in de nota *Uitvoeringsregels inkoop en aanbesteden* (2004). Deze nota beschrijft de regels voor de verschillende vormen van aanbesteding (enkelvoudig, meervoudig onderhands, openbaar, niet-openbaar), de omstandigheden waaronder deze vormen geëigend zijn en de selectie- en gunningscriteria voor 'leveranciers'. Hierop gaan we later in deze paragraaf nog wat dieper in.

Agrarische natuurvereniging Vockestaert heeft aangegeven, in beginsel interesse te hebben voor de coördinatie en aansturing van het onderhoud door agrariërs – als Delfland tenminste besluit tot voortzetting van dit beheer en onder enkele voorwaarden die in hoofdstuk 6 aan de orde komen. Vockestaert heeft echter weinig behoefte om te concurreren met de aannemer, omdat die nu goed werk levert met gespecialiseerde apparatuur. Vockestaert heeft er geen moeite mee om voor het agrarische deel van het beheer te concurreren met andere organisaties die deze dienst zouden kunnen leveren.

In termen van aanbestedingsbeleid zou dit betekenen dat er geen sprake is van volledige concurrentie om het oeveronderhoud. Als Delfland op dit spoor verder zou willen, is het zaak te zoeken naar manieren waarop (c.q. voorwaarden waaronder) aanbesteding zonder of met gedeeltelijke concurrentie gestalte kan krijgen. Daarvoor zijn wellicht de volgende aangrijpingspunten bruikbaar:

- het criterium 'standaardisatie': als in het verleden al diensten zijn ingehuurd en het betreft een aanvulling op (voortzetting van) deze diensten, kan uit een oogpunt van standaardisatie van het geleverde werk een offerte worden gevraagd aan de oorspronkelijke leverancier. Maar omdat de agrariërs en de aannemer beiden goed en soortgelijk werk leveren, is het de vraag of dit criterium bruikbaar is;
- het criterium 'specialisme': als tevoren duidelijk is dat slechts één leverancier het gevraagde product kan leveren, is enkelvoudige aanbesteding mogelijk. Dat is momenteel niet het geval. Dat kan veranderen als de afrastering plaatselijk wordt opgeheven en (gedeeltelijke) beweiding van de oevers gewenst blijkt (zie hoofdstuk 6): in dat geval zijn agrariërs de enigen die dit product (tegen redelijke kosten) kunnen leveren;
- in het verlengde daarvan: omdat de taakverdeling tussen agrariërs en aannemer op dit moment niet efficiënt is (zie § 5.4), is geen sprake van gelijkwaardige concurrentie. Een herverdeling van taken kan leiden tot een situatie waarin eenieder doet wat hij het meest kosten-effectief kan doen. Dat kan een argument zijn om beide partijen apart (meervoudig onderhands) om een offerte te vragen;
- als er in het kader van de KRW (Holiërhoekse en Zouteveense polder) nieuwe NVO's worden aangelegd, is verwerving voor Delfland niet meer noodzakelijk. In dat geval blijft

de oever in agrarische eigendom en is er opnieuw sprake van een 'specialisme': op vrijwillige basis kan slechts een partij de dienst leveren. Zaken doen met *regionale* aannemers of dienstverleners (zoals nu het geval is) is voor Delfland overigens geen geldig gunningscriterium. Wel kan dit criterium soms samenvallen met dat van specialisme, bijv. als het specifieke gebiedskennis of apparatuur betreft.

Relatief nieuwe natuurvriendelijke oevers (met onderwaterbeschoeiing) in de Duifpolder

6 Perspectieven voor natuurvriendelijke oevers

In dit hoofdstuk beschrijven we de toekomstperspectieven voor NVO's. Achtereenvolgens komen aan de orde:

- de doelen uit het beheerplan;
- mogelijkheden om de bijdrage van NVO's aan de doelen van het beheerplan te verhogen;
- perspectieven voor de uitvoeringsorganisatie;
- de overgang naar een nieuwe beleidsopgave voor NVO's.

6.1 Herformulering doelen

Er is een ontwikkeling te bespeuren in de mate waarin de verschillende functies van NVO's beleidsmatige aandacht krijgen. In het Beheerplan staan vooral de bijdrage aan de EHS en het tegengaan van oeverafkalving centraal, maar er is een scala aan andere doelen en functies – zowel vanuit het waterbeleid als vanuit andere beleidsvelden – die voor de toekomst aandacht en afweging verdienen. In dit evaluatierapport zijn vooral de doelen uit het Beheerplan aangehouden, maar naar de toekomst toe hebben die een beperkte beleidsmatige reikwijdte. Daarnaast zijn sommige doelen (zoals belevingswaarde en versterking van een vitaal platteland) lastig toetsbaar. Daarom lijkt het zinvol om:

- de beleidsdoelen ten aanzien van NVO's exact en toekomstgericht te formuleren;
- hierbij ook de verhouding tussen doelen en middelen te betrekken: zijn NVO's de meest effectieve manier om de beoogde doelen te bereiken of zijn er doelmatiger middelen denkbaar? Dit zou ertoe kunnen leiden dat de huidige NVO's worden geclassificeerd op basis van hun bijdrage aan de (nieuwe) doelen en/of dat nieuwe NVO's specifiek gericht op een bepaald beleidsthema (bijv. ecologische waterkwaliteit) worden aangelegd;
- een zorgvuldig op de doelen afgestemd monitoringprogramma te ontwikkelen en uit te voeren.

De KRW-doelen zijn in Midden-Delfland vooralsnog beperkt tot de Holiërhoekse en Zouteveense polder (m.n. Slinksloot). Als de KRW hier leidt tot een grotere NVO-taakstelling, is voor Delfland het verwerven van de eigendom van de oevers (zoals in de Reconstructie is gebeurd), niet langer nodig. Dit brengt voor de oevers op onderdelen (juridisch, financieel) een andere positie met zich mee (zie ook hoofdstuk 5 en § 6.3).

6.2 Mogelijkheden voor verhoging van de doelmatigheid

Als we de doelen uit het Beheerplan als kader nemen, is de bijdrage van NVO's aan deze doelen dan nog verder te verhogen?

Natuurdoelen

Omdat er geen verbanden kunnen worden gelegd tussen beheer en vegetatiegegevens, zijn er van hieruit weinig aanknopingspunten voor een effectiever beheer. Wel komt uit de vegetatie-analyse het opmerkelijke beeld naar voren dat de oevers met ecologisch maaibeheer in ecologische kwaliteit niet onder lijken te doen voor de NVO's (zoals gezegd behelzen de vegetatieopnamen verschillende delen van de oever en zijn ze daarom niet helemaal

vergelijkbaar). Dit zou voor de natuurfunctie van de oevers (we hebben het dus niet over andere doelen) het volgende kunnen betekenen:

- als een relatief beperkt ecologisch streefbeeld wordt gehanteerd, zoals het vigerende Beheerplan dat doet, zou waarschijnlijk een vergelijkbaar resultaat kunnen worden behaald met ecologisch beheer *sec* (dus zonder aanleg en inrichting);
- als de natuurdoelen ambitieuzer en breder (ook ecologische waterkwaliteit) worden geformuleerd, is de ecologische potentie van (goed aangelegde) NVO's groter vanwege de geleidelijker gradiënt van nat naar droog.

Dit laatste brengt ons bij een belangrijke mogelijkheid tot verbetering: herstel van verkeerd aangelegde of niet langer goed ingerichte oevers. Aan de beschoeiingen is al veel werk verricht en voor een groot aantal oevers langs Zweth, Slinksloot en Keen is in 2008 een herinrichting uitgevoerd. Resteren met name de oevers elders die te hoog zijn aangelegd of (na peilverlaging) te hoog zijn komen te liggen. Deze zouden door afgraving in een gunstiger uitgangspositie voor natuurwinst kunnen worden gebracht.

Voor het onderhoud van de oevers kunnen we – op basis van de ervaringen van alle betrokkenen (Delfland, agrariërs, aannemer) – de volgende aandachtspunten formuleren:

- a. belangrijke handicap voor een effectief beheer, c.q. een interessantere vegetatie is de sterke dominantie van riet en enkele andere ruigtesoorten. Dit is een dilemma: enerzijds geven deze soorten stevigheid aan de oever, anderzijds staan ze een interessante vegetatie in de weg. Daar waar een meer gevarieerde soortensamenstelling wordt nagestreefd, zijn mogelijke oplossingen:
 - chemische bestrijding. Dat is omstreden en op dit moment niet toegestaan;
 - frequenter maaien of 'toppen' (halverwege afmaaien) van het riet, een maatregel die ook kan bijdragen aan de beeldkwaliteit en aan de oprukkende rietgroei landinwaarts. Vaker maaien en afvoeren is echter een belangrijke extra kostenpost;
 - 'verdrinken' van het riet door het te maaien onder de waterlijn. Dit kan effectief zijn, maar is in Midden-Delfland nog niet beproefd.

Op nieuwe oevers is het gewenst om geen riet meer aan te planten, zeker als tegengaan van oeverafkalving geen doel is;

- b. een andere maatregel die kan helpen en die aanmerkelijk goedkoper is, is begrazing van de oever toestaan zodra de vegetatie is aangeslagen. Nu zijn alle oevers uitgerasterd, maar als de oever voldoende stevigheid heeft zou het raster geheel of gedeeltelijk kunnen worden verwijderd. In de Woudse Polder is een proef uitgevoerd met gedeeltelijke verwijdering van het raster. De resultaten daarvan zijn niet schriftelijk vastgelegd, maar de ervaring van de betrokken Delflanders is dat er geen sprake was van negatieve effecten op de stevigheid en de natuurwaarde van de oevers. Het vee kan dan de jonge scheuten van riet en andere grasachtige afvreten en de vegetatie zo in toom houden. Om vertrapping van de oever te beperken zouden op oevers waar het talud dat toelaat, vaste drinkplaatsen voor het vee (betonplaten) kunnen worden aangelegd. Ervaringen in andere gebieden leren dat het vee hiervan goed gebruik maakt;
- c. omdat veel oevers (na drie jaar duurzaam beheer) zich nog steeds in een overgangsfase bevinden vanuit niet-georganiseerd (en deels achterstallig) onderhoud naar stabiliteit, kan een eenmalige kwaliteitsimpuls voor de oevers helpen om het reguliere onderhoud effectiever te laten zijn. Het lijkt zinvol om te kijken waar zo'n impuls nodig is en uit welke maatregelen deze moet bestaan.

Overigens kan het voornemen van Delfland om vanwege de Flora- en Faunawet de eerste maaidatum verder uit te stellen (van 15 juni naar 15 juli) op gespannen voet staan met

oplossingen voor de rietdominantie, c.q. het streven naar een interessantere oevervegetatie. Niet alleen geven de agrariërs aan dat het onderhoud daarmee lastiger inpasbaar wordt, ook wordt het lastiger om de begroeiing in toom te houden door een hogere maaifrequentie of beweiding – als het voornemen om de broedvogels in de oevers niet te verstoren serieus wordt genomen, kan tot 15 juli ook weinig of geen vee in de oevers worden geaccepteerd. Dat betekent dat de oevers toch (deels) moeten worden afgerasterd. Na 15 juli staat het riet al zo hoog dat het vee er niets meer mee kan.

Beweiding van de oever kan wellicht de oevervegetatie in toom houden en de beheerkosten verlagen

Overige doelen beheerplan

Omdat de doelstelling ‘tegenaan afkalving’ wordt gerealiseerd, kijken we naar de overige doelen:

- voor het verbeteren van de ecologische waterkwaliteit zijn NVO's in beginsel een goed middel, mits ze goed zijn aangelegd en beheerd;
- voor het verbeteren van de chemische waterkwaliteit (beperken nutriëntenemissies naar het oppervlaktewater) lijken NVO's niet bijster kosten-effectief. Dit doel kan wellicht kan beter met bufferzones worden gerealiseerd (zonder verflauwde aanleg van het talud);
- de belevingswaarde wordt nu - althans volgens een deel van de betrokkenen - negatief beïnvloed. Deze bijdrage kan worden verbeterd door het verlagen (of: in toom houden) van de oevervegetatie. Hiervoor zijn eerder al mogelijkheden genoemd.

6.3 Uitvoeringsorganisatie

Coördinatie uitbesteden?

Binnen Delfland zelf verschillen de meningen over de gewenste toekomst nogal. Bestuurlijk lijkt er animo om door te gaan met de NVO's en daarbij zaken te doen met Vockestaert. Ambtelijk is er aanmerkelijk meer terughoudendheid: NVO's zijn nog geen onverdeeld succes, er moet veel selectiever en zakelijker worden geopereerd en Vockestaert is daarbij slechts één van de mogelijke partijen.

Hoewel ook veel agrariërs aangeven de 1:1-contracten met Delfland te willen handhaven (boven uitbesteding aan Vockestaert), heeft Delfland hoe dan ook aangegeven het sluiten van vele 'beheersovereenkomsten' niet tot zijn kerntaken te rekenen. Bovendien zijn de huidige uitvoeringskosten relatief hoog en levert uitbesteding van de coördinatie wellicht kostenvoordelen op. Vockestaert heeft - naast wellicht andere gebiedsorganisaties - in beginsel interesse voor de coördinatie en aansturing van het onderhoud door agrariërs, maar heeft daarbij de volgende wensen geuit:

- het is gewenst dat Delfland eerst de toekomstige doelen en opgaven helder formuleert (zie ook § 6.1);
- als de ecologie een belangrijke doelstelling blijft, is er eerst een 'kwaliteitsimpuls' (opknappen oevers, desgewenst verwijderen riet etc.) nodig voordat het met het beheer echt iets kan worden;
- Vockestaert heeft weinig behoefte om te concurreren met de aannemer, maar heeft er geen moeite mee om voor het agrarische deel van het beheer te concurreren met andere organisaties die deze dienst zouden kunnen leveren. Er zou dan dus creatief moeten worden gezocht naar een model van 'beperkte concurrentie' (zie § 5.5);
- als wordt gekozen voor een groene-dienstenaanpak, kan Vockestaert niet offeren tegen de huidige catalogustarieven. In dat geval is het dringend gewenst dat de waterbeheerders gezamenlijk voorstellen doen om de catalogus beter toe te snijden op het beheer van natuurvriendelijke oevers, c.q. op kleinschalige elementen in zijn algemeenheid.

De agrariërs in de Holiërhoekse en Zouteveense polder hebben aangegeven er prijs op te stellen hun huidige manier van werken (ze hebben een eigen 'coördinatieteam') te handhaven, door wie de centrale coördinatie dan ook plaatsvindt.

Efficiëntere taakverdeling in kader groenblauwe diensten

In het verlengde daarvan: Delfland bereidt nu in de breedte besluitvorming voor over groenblauwe diensten, waarbij ook andere aspecten van beheer en onderhoud worden betrokken (krozen, baggeren, beheer dijken en kaden, afvoer en benutting maaisel). Dat lijkt een goed kader om te komen tot een meer efficiënte verdeling van taken tussen agrariërs en Delfland (c.q. aannemer) - zie § 5.4. Zo kunnen de betrokken beheerders kosten-effectiever offerte uitbrengen. Het is zinvol om verschillende varianten wat verder uit te werken en aan de betrokken partijen voor te leggen. Aangezien er vergelijkbare discussies lopen bij andere organisaties die beheer- en onderhoudstaken in hun portefeuille hebben (Recreatieschap, terreinbeheerders, gemeenten), lijkt het goed dit punt ook te agenderen in het Beheerdersoverleg Midden-Delfland dat vrij recent in het leven is geroepen en waarin ook Delfland deelneemt. Zo kan op gebiedsschaal tot de meest kosten-effectieve aanpak van beheer en onderhoud worden gekomen.

Vergoedingen en financiering

Los van de vraag van het organisatiemodel (groene dienst of aanbesteding) is het zaak om goed uit te zoeken voor welke maatregelen een vergoeding eigenlijk geoorloofd is. Met name

de kwestie dat de aangeland verantwoordelijk blijft voor het reguliere onderhoud (zie § 5.2) vergt zorgvuldig onderzoek en een scherpe definitie van de te vergoeden maatregelen. Op dit moment betaalt Delfland beheer en onderhoud uit eigen budget. Ander waterschappen (bijv. Rijnland) hebben een andere keuze gemaakt en betalen wel voor aanleg en inrichting, maar niet voor het onderhoud: daarvoor mikken ze op de bestaande subsidieregelingen voor natuur- en landschapsbeheer (met name de SAN, de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer). De provincie Zuid-Holland is hiermee overigens niet gelukkig, omdat de kosten daarmee voor rekening van het provinciale budget komen. Omdat de oevers in Midden-Delfland onderdeel zijn gemaakt van de EHS, zouden ze in beginsel onder de EHS-financiering kunnen vallen, ware het niet dat de eigendomssituatie dat verhindert: Delfland kan zelf geen subsidie aanvragen en er is geen duurzame pachtrelatie met de agrariërs (nodig om de agrariër te kunnen laten aanvragen). Die situatie kan echter veranderen als er in het kader van de KRW extra NVO's worden aangelegd die in eigendom blijven van de agrariërs. De oevers moeten dan echter wel binnen begrensde (natuur- of beheers)gebied liggen.

6.4 Transitie naar een nieuwe beleidsopgave

Omdat de huidige contracten dit jaar aflopen, Delfland nog een beslissing moet nemen over de wijze van voortzetting en deze beslissing mede samenhangt met de besluitvorming op andere dossiers (zoals groenblauwe diensten, KRW), is het de vraag hoe het onderhoud in 2009 het best kan worden geregeld. Misschien is het goed om dit jaar als overgangsjaar te beschouwen en voor dit jaar een ongewijzigd eenjarig contract te sluiten met de huidige betrokkenen (c.q. hen een brief te sturen dat het contract met een jaar wordt verlengd). Mocht worden gekozen voor de koers via groenblauwe diensten, dan is in 2010 hopelijk ook een nieuwe catalogus van kracht die meer maatwerk biedt voor natuurvriendelijke oevers.

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk presenteren we de conclusies van de evaluatie en formuleren we aanbevelingen voor de toekomst.

Doelstellingen

1. Natuurvriendelijke oevers (NVO's) zijn een fraai voorbeeld van een multifunctionele maatregel. Naar hun effecten raken ze aan diverse beleidsdoelen: tegengaan oeverafkalving, ecologie (oeverbegroeiing, verbindingszone, ecologische waterkwaliteit), waterberging, landschappelijke belevingswaarde etc. De beleidsmatige accenten die hierin door de jaren heen worden aangebracht, zijn aan ontwikkeling onderhevig. Dat is verklaarbaar en zelfs toe te juichen, maar is voor de betrokkenen soms verwarrend en voor de evaluatie soms lastig, temeer omdat er nog geen multifunctioneel monitoringsprogramma bestaat. Voor de toekomst is het gewenst om de doelen van NVO's helder en operationeel te (her)formuleren, mede in het kader van de nieuwe beleidsopgaven, en een daarbij passend monitoringsprogramma te ontwerpen. Voor het onderdeel ecologie is een koppeling aan het reguliere meetnet voor ecologische waterkwaliteit te overwegen. Van groot belang is ook een goede referentiemeting.
2. Voor deze evaluatie zijn de doelen uit het beheerplan en de evaluatieopdracht gehanteerd als referentiekader. Daarin staan de ecologische functie (bijdrage aan de EHS) en het tegengaan van oeverafkalving centraal, met een serie nevendoele in termen van verbeteren waterkwaliteit, verhogen belevingswaarde en versterken aan de sociaal-economische positie van Midden-Delfland. Aan 'harde' meetgegevens staat ons daarbij alleen de vegetatiekartering van de oevers ter beschikking. Daarnaast is gebruik gemaakt van een breed scala aan veldervaringen, van zowel Delfland zelf als de betrokken beheerders (aannemer, agrariërs).

Zijn de beheerplandoelen gehaald?

3. Kijken we naar de vier beheerplandoelen, dan zijn de conclusies als volgt:
 - het tegengaan van *oeverafkalving* is (uiteindelijk, na herstel van een aantal niet-aangeslagen oevers) goed gelukt: op naar schatting driekwart van de oevers is de afkalving een halt toegeroepen door een hoogopgaande oevervegetatie met een uitgebreid wortelstelsel;
 - nemen we voor het beoordelen van de *natuurdoelen* de (ecologisch gezien) bescheiden streefbeeld uit het beheerplan, dan lijken de doelen op grofweg de helft van de oevers gerealiseerd. Op basis van de vegetatiekartering kunnen we dit echter alleen indicatief concluderen, omdat er slechts drie jaar is gekarteerd en er geen referentieoevers (zonder natuurvriendelijk beheer) zijn gekarteerd;
 - de oevers zullen zeker bijdragen aan de *ecologische waterkwaliteit*, maar de mate waarin is niet te beoordelen: het bestaande meetnet hiervoor laat zo'n beoordeling niet toe. Daar waar het natte talud niet goed tot zijn recht is gekomen of zelfs afwezig is, is de bijdrage bescheiden;
 - de bijdrage aan de *chemische waterkwaliteit* is bescheiden. Er bestaat alleen een (modelmatige) benadering van de nutriëntenbelasting, die leert dat NVO's slechts enkele procenten extra bijdragen aan de emissiebeperking;
 - ook de bijdrage aan de *belevingswaarde* is gering en wordt door sommigen zelfs als negatief ervaren. Hoewel riet een gebiedseigen begroeiing is, worden de hoge 'muren', die plaatselijk het open zicht verminderen, maar matig gewaardeerd.
4. Daarnaast is in de Beheerplanperiode procesmatige en kenniswinst geboekt:

- de verhouding met de agrariërs is verbeterd;
- de problemen die de agrariërs hadden met het beheer door de aannemer, zijn gedeeltes verleden tijd;
- er is veel kennis en ervaring opgedaan met onderhoud en beheer in zijn algemeenheid, en met agrarisch beheer in het bijzonder.

Overige effecten van natuurvriendelijke oevers

5. De bijdrage aan andere doelen is alleen indicatief te beoordelen:
 - kijken we bij het beoordelen van de natuureffecten niet alleen naar het streefbeeld uit het beheerplan, maar naar de *ecologische potenties* van de oevers, dan is slechts ca 15 à 20% botanisch interessant te noemen. Er liggen dus veel kansen voor natuurwinst;
 - van de bijdrage aan de *waterbergingscapaciteit* zijn geen berekeningen bekend, maar deze zal naar verwachting bescheiden zijn;
 - de *inkomsten* uit het oeveronderhoud zijn vooral voor de aannemer substantieel; voor de betrokken agrariërs is de bijdrage op bedrijfsniveau bescheiden. Toch zijn de vergoedingen een manier om beschikbare arbeid tegen een marktconform (kostendekkend) tarief te verzilveren en komen ze tegenwoordig voor 100% in het gebied zelf terecht.

De natuureffecten in meer detail

6. In veel oevers overheersen hoogopgaande soorten als riet, lisdodde, mattenbies, rietgras en liesgras. De vegetatie vertoont daarmee meer kenmerken van een ruigtevegetatie dan van een moerasvegetatie. Ondanks het feit dat onderhoud en afrastering vanaf 2005 goed zijn geregeld, lijkt de verruiging de laatste jaren nog iets te zijn toegenomen. Naast het inplanten van hoogopgaande soorten moeten de oorzaken voor het achterblijven bij de potenties worden gezocht in aanleg- en inrichtingsfactoren: ontbreken van beschoeiingen, te smal en/of te hoog aangelegd, peilverlaging na aanleg etc. Uiteindelijk heeft slechts een deel van de oevers het profiel zoals dat tevoren als optimaal was bedacht.
7. De oevers uit de *Pilot ecologisch onderhoud* (waar geen inrichtingswerkzaamheden hebben plaatsgevonden) scoren uit botanisch oogpunt iets beter. Toch is ook hier het aandeel weinig tot niet interessante oevers aanzienlijk. Niettemin kunnen we voorzichtig concluderen dat bij een relatief bescheiden ecologisch doelstelling waarschijnlijk een vergelijkbaar resultaat kan worden behaald met ecologisch beheer *sec* (dus zonder aanleg en inrichting), en tegen aanmerkelijk lagere kosten. Bij een ambitieuzere en bredere doelstelling (ook ecologische waterkwaliteit) zijn goed aangelegde en beheerde NVO's in het voordeel vanwege de geleidelijker gradiënt van nat naar droog.
8. De vegetatiekartering biedt geen aanknopingspunten om iets te zeggen over:
 - kwaliteitsverschillen tussen onderhoud door agrariërs of door de aannemer;
 - de rol van de positionering van de oevers (noord, zuid, oost, west);
 - de rol van de grondsoort (klei of veen);
 - de rol van de aanlegdatum: de meest recent aangelegde oevers, die van meet af aan volgens het boekje zijn onderhouden, zijn niet belangrijk beter of slechter dan de oudere oevers.

Wel is de locatie van invloed: veel van de minst interessante oevers liggen in of langs het kassengebied of andere bebouwing. Bureau Waardenburg wijt dat in zijn rapportages mede aan een hoge karperactiviteit die de waterkwaliteit negatief beïnvloedt.

Ervaringen met het onderhoud

9. De betrokken agrariërs zijn in het algemeen tevreden over de beheerbepalingen en de vergoedingen. Minder tevreden zijn ze over de sterke verruiging van de oevers (het riet

breidt zich landinwaarts uit en groeit het grasland in, het hoge riet neemt de stroom van het raster weg en bemoeilijkt het vee tellen), de handhaving die als gebrekkig wordt ervaren (of althans weinig zichtbaar is voor de betrokkenen) en de communicatie met Delfland (wisselingen in personele bezetting, uitblijven klankbordgroep of jaarlijkse evaluatie met betrokkenen). Het is zinvol de communicatie met de agrariërs weer te intensiveren. De nieuwe medewerkers heeft daarmee overigens al een begin gemaakt.

10. Een deel van degenen die nu alleen het raster onderhouden, zouden ook de oever wel willen onderhouden. Overigens zouden ze daarvoor dan op onderdelen zelf weer de loonwerker inschakelen. Degenen die nu ook de oever onderhouden, willen daarmee graag doorgaan, liefst met 1:1-contracten met Delfland.
11. De huidige aannemer levert goed werk, daarover zijn Delfland en agrariërs het eens. De eerdere problemen (stukrijden van percelen met groot materieel, niet of niet tijdig inseinen van grondgebruikers over wiens land moest worden gereden) zijn verleden tijd.
12. De boeren leveren eveneens goed werk. Er gaan geruchten dat sommigen (door de als soepel ervaren controles) slordig zouden omgaan met de beheervorschriften, maar daarvoor zijn geen harde bewijzen. Er wordt wel eens vee in de oever gesignaleerd door kapotte draden, maar dat is eerder uitzondering dan regel.
13. Omdat er geen verbanden kunnen worden gelegd tussen beheer en vegetatiegegevens, zijn er van hieruit weinig aanknopingspunten voor een effectiever beheer. Niettemin kunnen we op basis van de veldervaringen de volgende aandachtspunten formuleren:
 - a. aangezien een goede aanleg een belangrijke succesfactor is, is het zinvol om de inrichting verder te optimaliseren. Het accent zou daarbij kunnen liggen op verlaging van te hoog aangelegde, c.q. te hoog gelegen oevers;
 - b. daar waar het gewenst is de sterke dominantie van ruigtesoorten te doorbreken, kan dat door chemische bestrijding (omstreden), door ‘verdrinking’ van het riet (maaien onder de waterlijn) en door frequenter maaien of ‘toppen’ van het riet (duur);
 - c. een goedkopere maatregel is het toestaan van begrazing van de oever. Daar waar de oever voldoende stevigheid heeft, zou het raster geheel of gedeeltelijk kunnen worden verwijderd. Aanleg van vaste drinkplaatsen voor het vee kan helpen om vertrapping van de oever te beperken. Aangezien er nu bijna €50.000,- omgaat in rasterbeheer, kan hierdoor aanmerkelijk op kosten worden bespaard.
14. Delfland heeft de wens de eerste maaidatum verder uit te stellen (van 15 juni naar 15 juli) vanwege de Flora- en Faunawet. Niet vanwege de planten, maar vanwege de broedvogels in de oevers. De agrariërs geven aan dat het onderhoud daarmee lastiger inpasbaar wordt. Ook kan het hierdoor lastiger worden om de vegetatie – als dat gewenst is – in toom te houden en bestaat het risico dat de verruiging verder toeneemt.

Contracten en vergoedingen

15. De contracten voor het beheer door agrariërs zijn zorgvuldig en gedetailleerd opgesteld. De voornaamste beperkingen zijn gelegen in:
 - het ontbreken van een paragraaf over controle en sancties. Hoewel het niet naleven van het contract juridisch voldoende basis is voor opzegging (de ultieme sanctie), lijkt het goed om in eventuele toekomstige contracten hierover een passage op te nemen en/of een apart controle- en sanctieprotocol op te stellen;
 - onvoldoende duidelijkheid over de verplichting om het raster te verwijderen en terug te plaatsen als de aannemer komt maaien;
 - de vastlegging van het vergoedingenregime kan zorgvuldiger (zie punt 17).
16. De vergoedingen aan de agrariërs zijn (per meter oever) aanmerkelijk hoger dan die aan de aannemer. Daarvoor zijn twee typen verklaringen:

- de aannemer doet het beheer van droge en natte oever (en soms ook de watergang zelf) in één werkgang en werkt met de maaikorf vaak over het raster heen. Daarnaast kan hij grootschaliger werken: het aantal rendabele machine-uren is groter. De agrariërs hebben gemiddeld genomen een kleine oppervlakte in beheer, moeten het raster tijdelijk verwijderen en de droge en natte over met verschillend materieel (dus in verschillende werkgangen) onderhouden;
 - de vergoedingen zijn op verschillende manieren tot stand gekomen: de aannemer heeft een offerte uitgebracht op een bestek, de agrariërs hebben na een lange en soms turbulente voorgeschiedenis de vergoedingen met Delfland ‘uitonderhandeld’, waarbij Delfland ook waarde hecht aan een goed relatiebeheer. Ook was destijds geen uitgangspunt dat de agrariërs er niet aan zouden mogen verdienen – een aspect dat in de huidige staatssteundiscussies wel van belang is.
17. Omdat Delfland werkt met een overall-vergoeding voor de droge en de natte oever en de situaties ter plekke sterk verschillen, zijn er niettemin situaties waarin er sprake is van overcompensatie. Het is gewenst om de vergoedingen veel sterker toe te snijden op de situatie ter plekke, met name ten aanzien van:
- het al dan niet nodig zijn van een raster;
 - de feitelijke breedte van de oever, c.q. het al dan niet aanwezig zijn van een natte en een droge oever (nu ontvangt de agrariër een standaardvergoeding voor 3 m);
 - de mogelijkheid om de droge oever met de cyclomaaier mee te maaien met de rest van het perceel (scheelt kosten);
 - de ligging van de oever: in de lengte- of breedterichting (de vergoeding is berekend op kopse kanten, dus percelen met veel lengteoevers worden bevoordeeld).
18. Meer in de breedte betwijfelt Delfland of de huidige vergoedingen juridisch gezien (dus los van een goed relatiebeheer) wel gerechtvaardigd zijn:
- voor het raster: degene die vee houdt, zou de plicht kunnen hebben om dit uit het land van zijn buurman te houden. Dit lijkt juridisch niet houdbaar: sinds 2008 kent de keur geen afrasteringsplicht meer en is plaatsing en onderhoud onderwerp geworden van (nog te maken) afspraken tussen aanpalende eigenaren;
 - voor het reguliere onderhoud van de oever: hoewel Delfland in 2005 tot de conclusie is gekomen dat het verantwoordelijk is voor het onderhoud, zou volgens de legger en keur een aangeland, ook al is hij geen eigenaar van de oever, de plicht tot onderhoud hebben. In de nieuwe leggeteksten (nog vast te stellen) wordt de onderhoudsplicht voor NVO's echter toch bij de initiatiefnemer, dus bij Delfland gelegd;
 - de Flora- en Faunawet zou verplichten tot natuurvriendelijk onderhoud. In feite is het zo dat Delfland heeft gekozen voor een ‘veilige’ invulling van de gedragscode door in beginsel geen onderhoud uit te voeren vóór 15 juli. Dat is dus een keuze en geen wettelijke plicht. Bovendien: als de onderhoudsplicht bij Delfland ligt, lijkt er echter weinig op tegen om bij uitbesteding voor dit onderhoud te betalen. Voor de kosten van het onderhoud maakt het weinig uit of er vroeg of laat wordt gemaaid.
- Niettemin is het zinvol om – bij betaling voor oeveronderhoud als groenblauwe dienst – zorgvuldig te formuleren bij wie de onderhoudsplicht ligt, wat er bovenwettelijk is aan het beheer en waarvoor er mag worden betaald.
19. Vergelijken we de huidige vergoedingen met de catalogus groenblauwe diensten, dan komt de catalogus tot aanmerkelijk lagere bedragen, ook lager trouwens dan de vergoeding aan de aannemer. Met de huidige catalogus (de door Brussel goedgekeurde versie van 2007) is dus geen kostendekkende vergoeding mogelijk. Een belangrijke reden is dat de werkzaamheden in de catalogus zijn berekend voor ‘volvelds’ werk en ontoereikend zijn voor kleine oppervlakten. Het is gewenst dat de waterschappen zich gezamenlijk inspannen voor wijziging van de catalogus op dit punt.

Toekomst van NVO's

20. De herformulering van de doelen van NVO's (punt 1) biedt ook mogelijkheden om NVO's selectiever in te zetten voor de verschillende beleidsdoelen. Dat wil zeggen: een scherpere beoordeling welke NVO's het meest effectief zijn om de (hernieuwde) beleidsdoelen te realiseren. Waar het gaat om natuurwinst, moet daarbij worden bedacht dat een eenmalige 'kwaliteitsimpuls' kan helpen om de kansrijkheid te vergroten. Wellicht kan hierover een (intern of extern) ecologisch advies worden geformuleerd.
21. De opsplitsing van onderhoudstaken zoals die nu plaatsvindt bij het agrarisch beheer, lijkt niet echt efficiënt. Varianten die efficiëntiewinst zouden kunnen opleveren, zijn:
- onderhoud van alle elementen (raster, oever, watergang) door de agrariërs, inclusief afvoer van maaisel (of gebruik op het bedrijf, bijv. vermengd met mest). Voor de agrariërs is dit een uitbreiding van de onderhoudstaken; de aannemer komt er dan niet langer aan te pas;
 - onderhoud van de 'droge' elementen (raster + droge oever) door de agrariërs, onderhoud van de 'natte' (natte oever + watergang) door de aannemer. Dit is alleen aantrekkelijk op plaatsen waar de aannemer het onderhoud varend kan doen en niet langer over boerenland hoeft. Voor de agrariërs is dit – daar waar varend onderhoud kan plaatsvinden – een inperking van hun takenpakket.

De besluitvorming die Delfland nu meer in de breedte voorbereidt over groenblauwe diensten, waarbij ook andere beheeraspecten worden betrokken (krozen, baggeren, beheer dijken en kaden, afvoer en benutting maaisel), lijkt een goed kader om te komen tot een meer efficiënte verdeling van taken tussen agrariërs en Delfland (c.q. aannemer).

22. Delfland heeft aangegeven het sluiten van vele 'beheersovereenkomsten' niet tot zijn kerntaken te rekenen. Een private gebiedsorganisatie zou deze rol kunnen overnemen. Gezien het feit dat de uitvoeringskosten bij Delfland momenteel vrij hoog zijn (ruim € 85.000,- per jaar ofwel 37% van de totale uitgaven), kan dit wellicht ook een kostenbesparing opleveren. Vockestaert heeft desgevraagd aangegeven interesse te hebben voor de coördinatie en aansturing van het onderhoud door agrariërs, maar vraagt dan aan Delfland duidelijke beheerdoelen en een eenmalige kwaliteitsimpuls. Ook heeft Vockestaert geen behoefte om te concurreren met de aannemer, omdat die nu goed werk levert met gespecialiseerde apparatuur. Vockestaert heeft er geen moeite mee om voor het agrarische deel van het beheer te concurreren met andere organisaties die deze dienst zouden kunnen leveren. Overigens heeft een vertegenwoordiging van de agrariërs in de Holiërhoekse en Zouteveense polder aangegeven graag een coördinerende rol in die polder te willen spelen, welke uitvoeringsvariant ook wordt gekozen.
23. Wat betreft de toekomstige wijze van organisatie zijn er grofweg twee varianten:
- om selectief zaken te doen met één partij (de agrariërs, al dan niet vertegenwoordigd door een intermediaire organisatie) is Delfland aangewezen op het concept groenblauwe diensten en de catalogus die daartoe is opgesteld om 'Brussel-proof' te kunnen werken. Zoals gezegd betekenen de huidige catalogusprijzen een drastisch lagere vergoeding en een sterke afname van de animo van boerenzijde. Deze benadering lijkt dus niet op korte termijn toepasbaar;
 - aanbesteding in (eventueel beperkte) concurrentie. Hierbij heeft Delfland niet te maken met staatssteun en catalogus, maar wel met aanbestedingsregels en zijn er goede argumenten nodig om selectief zaken te doen met één of twee partijen. Die argumenten kunnen zijn gelegen in een betere kwaliteit, een beter maatwerk, de specifieke meervoudige gebiedsdoelen (voor de Holiërhoekse en Zouteveense polder de KRW) of het unieke karakter van de geleverde diensten (bijv. beweiding van de oever). Het is zinvol om nader te verkennen welke mogelijkheden er zijn om op deze basis tot aanbesteding te komen.

Literatuur

- Beheerplan natuurvriendelijke oevers Midden-Delfland*. 2004. Hoogheemraadschap van Delfland, Delft.
- Broek, T. van den, L. Vuister, E. Bongaards, E. Oomen, H. Struiken Boudier & B. Rijnker 2003. *Handreiking Natuurvriendelijke Oevers*. Hoogheemraadschap van Rijnland, Leiden.
- Broek, T. van den & E.M. van Kampen-Brouwer 2003. *Streefbeeld en evaluatie van het ecologisch maaibeheer van watergangen in het beheergebied van Schieland*. Haskoning Nederland BV, Ruimtelijke Ontwikkeling.
- Concept-plan van aanpak Pilot ecologisch onderhoud*. 2004. Hoogheemraadschap van Delfland, Delft.
- Factsheet Waterschappen en Staatssteun*. 2008. Europa Decentraal - Kenniscentrum Europees recht en beleid voor decentrale overheden.
- Gebiedsvisie Midden-Delfland® 2025*. Gemeente Midden-Delfland, Schipluiden.
- Gedragcode Flora- en Faunawet voor waterschappen, goedgekeurd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op 10 juli 2006*. 2006. Unie van Waterschappen, Den Haag.
- Grootjans, K.H.T. 2007. *Inrichtingsplan ecologische verbindingzones Midden-Delfland - Keen, Slinksloot en Zweth*. Royal Haskoning BV Ruimtelijke Ontwikkeling, Rotterdam.
- Hagens, J., S. Kooijman, J. Laro & P. Wagemans 2007. *Gebiedseconomie Midden-Delfland - Eindrapportage*. BUITEN, Bureau voor Economie & Omgeving, Utrecht.
- Handreiking nadeelcompensatie en staatssteun*. 2007. Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag.
- Keur Delfland 2008*. 2007. Hoogheemraadschap van Delfland, Delft.
- Lenting, N.P., L. v.d. Vegt & J.H.P. Baltissen. 2007. *Watervisie. Waterplan Midden-Delfland - Samen naar een gezond en veilig watersysteem*. Gemeente Midden-Delfland / Hoogheemraadschap van Delfland.
- Projectplan Voorbeeldoever – herstel van afgekalfde oevers*. 2002. Hoogheemraadschap van Delfland, Delft.
- Richtlijnen voor ecologisch maaibeheer van watergangen en waterkeringen in Delfland* 2002. Royal Haskoning / Hoogheemraadschap van Delfland.
- Schaafsma, R., P. Terwan & J. van Herk 2007. *Kansen voor groenblauwe diensten in Midden-Delfland - Plan van aanpak*. Waaloord Advies & Paul Terwan onderzoek & advies.

Bijlage 1. De botanische analyse 2005-2007 in meer detail

Ligging meetvakken

polder	meetvakken	grondsoort*	aanliggende grondgebruikers	NVO-contract?
Holiërhoekse en Zouteveense polder	NVO/ECO11120226-O NVO/ECO11104870-Z NVO/ECO11104250-N NVO/ECO11100410-N ECO 11101430 ECO 11102150 ECO 11104900 ECO 11108100 ECO 11106440 ECO 11107570 ECO 11104990	veen/mo. klei/veen veen/mo. veen/mo. veen/mo. veen/mo. veen/mo. veen/mo. veen/mo. veen/mo. veen/mo. veen/mo.	G.N. van Adrichem N.J. van Vliet C.M.A. van Winden J.C. Verboon - - - - - - - -	nee ja (o+r**) ja (r) ja (o+r)
Aalkeetbinnenpolder	NVO 10102990-O NVO 10101930-Z	klei klei	Groenservice ZH Groenservice ZH	nee nee
Aalkeetbuitenpolder	NVO 10204350-N NVO 10204350-Z ECO 10201340 ECO 10203710 ECO 10201460 ECO 10202230 ECO 10203635	modder idem veen/mo. veen/mo. klei/mo. veen/mo. veen/mo.	SBB SBB - - - - -	- - - - - - -
Dorppolder	NVO 10506012-W NVO 10502130-N NVO 10503170-O	veen/mo. veen/mo. klei/mo.	P.J. Olsthoorn J. van der Wel J.P. van Leeuwen	ja nee nee
Commandeurspolder	NVO 10302910-O	klei	G.M.C. Enthoven	ja
Duifpolder	NVO 10602510-W	klei/mo.	J. van Staalduinen	ja
Kerkpolder	ECO 11204505	klei/mo.	--	--
Klaas Engelbrecht-polder	NVO 11304170-W VBO 1130113-Za VBO 1130113-Zb VBO 11303040-N	klei/mo. veen/mo. veen/mo. klei/mo.	J.B. van den Berg	ja
Kralingerpolder	NVO 11405423-O NVO 11404200-N NVO 11403207-Z NVO 11405050-O	klei/mo. klei/mo. klei/mo. klei/mo.	A.J.M. Groenewegen P. van Staalduinen Gebr. Hoogerbrugge H.A. van der Kooy	nee ja nee ja
Woudse polder	NVO 12001980-N	veen/mo.	A. Ammerlaan	ja
Oude Campspolder	NVO 11601980-N NVO 11602100-O NVO 11602210-O NVO 11603790-Z	klei klei/mo. klei klei/mo.	P. van der Geest Holding id. id. id.	nee
Lage Abtswoudse polder	ECO 20806500 ECO 20806490 ECO 20802420a ECO 20802420b ECO 20802390 ECO 20802330 ECO 20806400 ECO 20804110	veen/mo. veen/mo. klei/mo. klei/mo. klei/mo. klei/mo. veen veen	- - - - - - - -	

* grondsoort zoals genoteerd bij de start van de kartering in 2005. Mo. = modder

** o = oevercontract; r = alleen rastercontract. Alle contracten buiten de Holiërhoekse en Zouteveense polder zijn alleen rastercontracten

Analyse vegetatiegegevens

Tabel 1. Ontwikkeling aantal soorten per opname

	Gemiddeld aantal soorten		
	2005	2006	2007
NVO	14,2	18,2	17,6
ECO	14,3	14,7	13,8
VBO	20,6	20,6	20,3

Tabel 2. Ontwikkelingen per soort

	2005		2006		2007		verandering
	% meetvakken	gem. bedekking	% meetvakken	gem. bedekking	% meetvakken	gem. bedekking	
Riet							
NVO	65	4,4	70	5,6	74	5,6	+/+
ECO	52	4,1	60	3,8	52	4,8	0/+
VBO	100	2,0	67	2,0	33	3,0	-/+
Liesgras							
NVO	39	2,8	48	3,1	48	3,8	+/+
ECO	64	2,6	84	3,3	84	2,9	+/+
VBO	-	-	67	7,0	100	5,3	+/+
Rietgras							
NVO	30	2,1	22	3,0	13	3,3	-/+
ECO	36	2,4	36	2,6	32	2,9	-/+
VBO	-	-	-	-	33	3,0	+/+
Engels raaigras							
NVO	35	3,3	30	3,4	30	3,0	-/-
ECO	-	-	-	-	-	-	0/0
VBO	-	-	-	-	-	-	0/0
Kweek							
NVO	-	-	43	3,4	43	3,5	+/+
ECO	-	-	-	-	-	-	0/0
VBO	-	-	67	3,0	67	4,5	+/+
Ruwbeemdgras							
NVO	22	1,8	43	3,8	48	4,1	+/+
ECO	-	-	-	-	-	-	0/0
VBO	-	-	33	4,0	33	4,0	+/+
Gestr. witbol							
NVO	-	-	22	3,8	26	4,7	+/+
ECO	-	-	-	-	-	-	0/0
VBO	-	-	33	5,0	67	5,0	+/0
Fioringras							
NVO	-	-	43	3,3	48	3,5	+/+
ECO	-	-	20	2,6	32	3,0	+/+
VBO	-	-	67	2,0	67	3,5	+/+
Geknikte vossenstaart							
NVO	17	1,8	13	2,3	13	2,0	-/+
ECO	4	2,0	-	-	-	-	-/-
VBO	-	-	67	2,0	-	-	0/0

Brandnetel							
NVO	65	2,1	74	2,8	56	3,5	0/+
ECO	-	-	-	-	-	-	0/0
VBO	-	-	100	3,0	100	3,7	+/+
Akkerdistel							
NVO	48	1,9	56	1,6	39	2,0	-/+
ECO	-	-	-	-	-	-	0/0
VBO	-	-	100	2,7	100	3,0	+/+
Waterscheerling							
NVO	-	-	-	-	-	-	?
ECO	8	1,5	-	-	-	-	?
VBO	-	-	-	-	-	-	?
Veldzuring							
NVO	43	1,6	9	1,0	4	1,0	-/-
ECO	-	-	-	-	-	-	0/0
VBO	-	-	67	1,0	-	-	0/0
Fonteinkruiden							
NVO	9	7,0	13	3,7	-	-	?
ECO	36	4,4	24	4,0	-	-	?
VBO	-	-	-	-	-	-	?
Sterrenkroos							
NVO	9	3,0	9	2,0	-	-	?
ECO	4	2,0	4	2,0	-	-	?
VBO	-	-	33	2,0	-	-	?
Watergentiaan							
NVO	9	5,5	9	1,8	-	-	?
ECO	8	2,5	16	2,4	-	-	?
VBO	-	-	-	-	-	-	?
Kikkerbeet							
NVO	-	-	8	1,5	28	2,4	+/+
ECO	-	-	20	2,0	13	2,3	+/+
VBO	-	-	-	-	-	-	0/0
Sl. waterkers							
NVO	4	3,0	22	1,8	-	-	?
ECO	20	2,0	20	2,4	-	-	?
VBO	-	-	-	-	-	-	?
Zompvergeet- mij-nietje							
NVO	13	2,3	4	1,0	-	-	?
ECO	12	2,0	-	-	-	-	?
VBO	-	-	-	-	-	-	?
Veerdelig tandzaad							
NVO	4	1,0	17	1,8	-	-	?
ECO	-	-	8	1,5	-	-	?
VBO	-	-	33	1,0	-	-	?
Ruwe bies							
NVO	8	2,0	4	2,0	-	-	?
ECO	12	2,7	4	2,0	-	-	?
VBO	33	2,0	33	2,0	-	-	?
Mattenbies							
NVO	22	2,6	22	2,2	22	2,8	0/+
ECO	4	3,0	4	2,0	4	1,0	0/-
VBO	-	-	-	-	-	-	0/0

Kl. watereppe								
NVO	-	-	4	5,0	13	2,7	++	
ECO	-	-	32	2,0	28	2,0	++	
VBO	-	-	-	-	-	-	0/0	
Gr. kattenstaart								
NVO	-	-	9	2,5	13	2,0	++	
ECO	8	1,5	4	1,0	-	-	-/-	
VBO	-	-	33	3,0	33	2,0	++	
Moerasandoorn								
NVO	-	-	22	2,0	22	2,4	++	
ECO	-	-	16	2,3	16	2,0	++	
VBO	-	-	33	3,0	33	3,0	++	

Verder komen meer incidenteel (in kleine aantallen meetvakken) de volgende interessante soorten voor:

- **holpijp**: in 2005 in 2 NVO's en 2 ECO's, in 2007 nog slechts in 1 NVO;
- **fijn hoornblad**: alleen incidenteel in 2005;
- **moerasbasterdwederik**: in 2005 in vijf opnamen (alle drie de typen, in 2006 in twee (ECO en NVO), in 2007 niet;
- **slanke waterbies**; alleen incidenteel in 2005;
- **pijlkruid**: in 2005 in 1 opname (ECO), in 2006 in twee ECO, in 2007 niet;
- **smalle waterweegbree**: in 2005 in 5 ECO's, in 2006 in 2 ECO's, in 2007 niet;
- **stijve waterranonkel**: in 2005 in 3 ECO's, in 2006 in 2 ECO's, in 2007 niet;
- **krabbescheer**: in 2005 en 2006 in 1 (zelfde) ECO, in 2007 niet;
- **grote watereppe**: in 2005 en 2006 in 1 (zelfde) ECO, in 2007 niet;
- **kleine lisdodde**: in 2005 en 2006 in 1 (zelfde) ECO en 1 (zelfde) NVO, in 2007 niet.

Oevers met interessante waterplanten (op basis van opnamen 2005; nog naast 2007 leggen):

ECO's:	NVO's:
10201340 (Aalkeetbuiten)	10302910-O (Commandeurs)
10202230 (Aalkeetbuiten)	10503170-O (Dorppolder)
11100410 (=Verboon;. H+Z))	10602510-W (Duifpolder)
11104900 (H+Z polder)	11100410-N (=Verboon; H+Z polder)
11108100 (H+Z polder)	
20806490 (Lage Abtswoudse)	
20806500 (Lage Abtswoudse)	

Oevers met zeer weinig / zeer weinig interessante soorten (2005; nog naast 2007 leggen):

ECO's:	NVO's:
10201460 (Aalkeetbuiten)	10101930-Z (Aalkeetbinnen)
10203635 (idem)	10204350-N (Aalkeetbuiten)
10203710 (idem)	10204350-Z (idem)
11101430 (H+Z polder)	10502130-N (Dorppolder)
11102150 (H+Z polder)	10506012-W (idem)
11104900 (H+Z polder)	11403207-Z (Kralingerpolder)
11106440 (H+Z polder)	11404200-N (idem)
11107570 (3 soorten!) (H+Z polder)	11405423-O (idem)
20802420 (a+b) (Lage Abtswoudse)	11601980-N (Oude Campspolder)
20806400 (Lage Abtswoudse)	11602100-O (idem)
	11602210-O (idem)

Resultaten op oevers die recent zijn aangelegd

Een deel van de NVO's is recent (in 2005) aangelegd; hier is de onderhoudsplicht van meet af aan volgens het overeengekomen beheerstramien uitgevoerd. Het gaat om:

- NVO 10302910 (Commandeurspolder): in 2005 enkele bijzondere soorten, in 2007 wel relatief veel soorten (28, tweemaal zoveel als gemiddeld), maar nog slechts een enkele bijzondere (sterrenkroos). Nog relatief weinig riet (klasse 3).
- NVO 10502130 (Dorppolder): oninteressante oever met zowel in 2005 als 2007 zeer weinig soorten en sterke rietdominantie;
- NVO 10506012 (Dorppolder): idem;
- NVO 10602510 (Duifpolder): in 2005 nog relatief weinig en weinig interessante soorten, maar riet afwezig en in water wel sterrenkroos en watergentiaan. In 2007 relatief veel soorten (24) en weinig riet, maar weinig interessante soorten en veel storingssoorten;
- NVO 11404200 (Kralingerpolder): in zowel 2005 als 2007 weinig soorten, geen interessante soorten, maar ook geen riet.
- NVO 11405050 (idem): in 2005 relatief veel soorten met alle een lage bedekkingsgraad, waaronder één interessante. In 2007 nog steeds relatief veel soorten (20), geen interessante, maar wel redelijk goed ontwikkelde watervegetatie (11 van de 20 soorten).

Resultaten van oevers langs percelen die niet door agrariërs worden beheerd

Drie NVO's zijn gelegen langs terreinen die niet door agrariërs worden beheerd, alle in de Aalkeetbinnen- en buitenpolder:

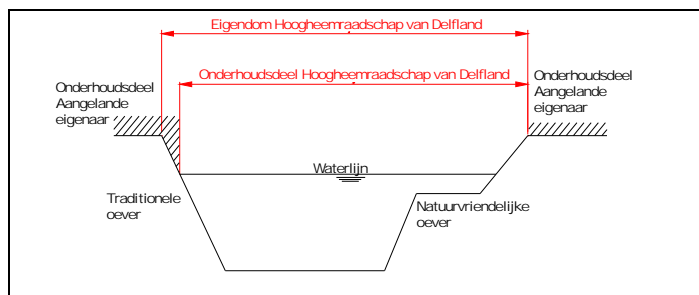
- 10102990 (Groenservice Zuid-Holland): in 2005 gemiddeld aantal soorten, behoorlijk wat riet, 1 interessante soort. In 2007 veel soorten (26), waaronder gemêleerde watervegetatie, 2 interessante soorten.
- 10101930 (idem): in 2005 zeer gemiddelde en tamelijk oninteressante oever met redelijk wat riet. In 2007 iets soortenrijker (20 soorten), maar geen interessante soorten. Veel grassen, waaronder wel verschrallingssoorten.
- 10204350-N en -Z (Staatsbosbeheer): zowel in 2005 als in 2007 één van de minst interessante oevers (6, resp. 7 soorten, waarvan 5 waterplanten).

Bijlage 2. Huidige contracten met agrariërs (modelovereenkomst)

In Midden Delfland zijn, in het kader van de Reconstructie, een groot aantal natuurvriendelijke oevers aangelegd waarmee vorm wordt gegeven aan de ecologische hoofdstructuur en oeverafkalving wordt voorkomen. De wijzigingen in de hoofdwatergangen hebben er toe geleid dat het eigendom van deze oevers vanaf de insteek bij het Hoogheemraadschap van Delfland is komen te liggen. In het geval er een natuurvriendelijke oever is aangelegd heeft Delfland de onderhoudstaak voor de gehele oever vanaf de insteek (zie figuur 1).

Naar aanleiding van de wens van agrariërs langs de Slinksloot en Zweth om het onderhoud anders aan te pakken wordt middels het afsluiten van deze overeenkomst het onderhoud voor een periode van drie jaar bij de agrariërs zelf neergelegd. Het betreft hier een proefproject voor een periode van drie jaar. In die periode zal beoordeeld worden of aan de kwaliteitseisen voldaan wordt die het Hoogheemraadschap van Delfland heeft gesteld voor het onderhoud aan de natuurvriendelijke oevers. Ook zal beoordeeld worden of de kwaliteitsdoelstellingen uitgebreid kunnen worden met meer specifieke ecologische doelstellingen.

Deze overeenkomst zal zich echter nog primair richten op de praktische wijze van beheren en onderhouden van de natuurvriendelijke oever.

Figuur 1: Eigendoms- en onderhoudsgrenzen

DE ONDERGETEKENDE:

A.

Het Hoogheemraadschap van Delfland, te dezen vertegenwoordigd door G.G.G. Slooters, adjunct directeur van het Hoogheemraadschap van Delfland, als zodanig rechtsgeldig vertegenwoordigend en handelend.

Hierna te noemen 'Delfland' ;

.....

Hierna te noemen 'perceeleigenaar'

VERKLAREN TE ZIJN OVEREENGEKOMEN:

Artikel 1 VERGOEDING DEELNAME

- 1.1 Het Hoogheemraadschap van Delfland vergoedt de deelname van de perceeleigenaren aan het beheer en onderhoud van de afrasteringen en natuurvriendelijke oevers middels een jaarlijkse vaste bijdrage van €500,00 per deelnemer.
- 1.2 Tevens draagt het Hoogheemraadschap van Delfland bij aan het gebruik van de percelen middels een vaste bijdrage van €275,00 per perceel per jaar, geldend voor die percelen waar een natuurvriendelijke oever aan gelegen is.

Artikel 2 AANSCHAF AFRASTERING

- 2.1 De perceeleigenaar draagt zorg voor de aanschaf en de plaatsing van een deugdelijk veekerende afscheiding op de insteek van de natuurvriendelijke oever.

- 2.2 De afrastering moet een deugdelijke constructie van schrikdraad zijn, gelijk of vergelijkbaar met het volgende product:
- Batterij-apparaat.
 - Batterijen.
 - Ovaal veerstalen paal met topisolator.
 - Draad; Vidoflex 6.
- 2.3 Uitgegaan wordt van het plaatsen van twee draden op bijvoorbeeld 0,60 en 0,85/0,95 cm hoogte.

Artikel 3 VERGOEDING AANSCHAF AFRASTERING

- 3.1 Het Hoogheemraadschap van Delfland vergoedt eenmalig de aanschaf en het plaatsen van de afrastering voor een bedrag van €5,00 per meter, te rekenen over de lengte van de natuurvriendelijke oever.
- 3.2 De vergoeding voor de aanschaf en het plaatsen van de afrastering wordt uitgekeerd binnen drie weken nadat middels veldcontrole vastgesteld is dat de afrastering op de juiste wijze is geplaatst, zoals omschreven in artikel 2.

Artikel 4 ONDERHOUD AFRASTERING

- 4.1 De perceelegeenaar draagt zorg voor het onderhoud van de afrastering. De perceelegeenaar dient ervoor te zorgen dat de afrastering zich in een goede staat bevindt.
- 4.2 Door of vanwege het Hoogheemraadschap van Delfland wordt meerdere keren per jaar de staat van de afrastering gecontroleerd. De perceelegeenaar dient zich te houden aan de aanwijzingen die hem ter zake van dit onderhoud worden verstrekt.

Artikel 5 BIJDRAGE ONDERHOUD AFRASTERING

- 5.1 Het Hoogheemraadschap van Delfland draagt bij in de kosten, verbonden aan het onderhoud van de afrastering.
- 5.2 De bijdrage, als bedoeld in het eerste lid, bedraagt €3,25 per meter natuurvriendelijke oever indien de totale lengte van de natuurvriendelijke oevers aan de percelen gelijk aan of meer dan 200 meter is. Indien de totale lengte van de natuurvriendelijke oevers aan de percelen minder dan 200 meter is, bedraagt de bijdrage €3,75 per meter natuurvriendelijke oever. De bijdrage wordt uitgekeerd onder de voorwaarde dat de afrastering zich blijkens controle in een goede staat van onderhoud bevindt, dan wel naar aanleiding van de controle in een goede staat van onderhoud wordt gebracht.
- 5.3 Over de hoogte van de bijdrage, als bedoeld in het tweede lid, wordt de perceelegeenaar aan het eind van elk kalenderjaar, en na het moment waarop de laatste van de jaarlijkse controles heeft plaatsgevonden, schriftelijk geïnformeerd.

Artikel 6 AANVULLENDE BEPALINGEN INZAKE AFRASTERING

- 6.1 De afrastering dient op de insteek te worden geplaatst.
- 6.2 Het grasland zal niet worden beweid voordat de afrastering is geplaatst.
- 6.3 Gedurende de periode dat het vee op stal is en blijft, is het de perceelegeenaar toegestaan om de afrastering te verwijderen.

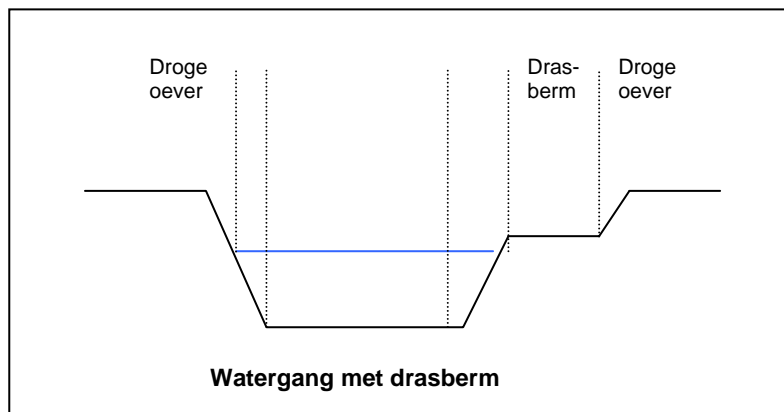
Artikel 7 MAAIEN VAN DE NATUURVRIENDELIJKE OEVER

- 7.1 De perceelegeenaar draagt zorg voor het maaien van zowel de drasberm als de droge oever. De perceelegeenaar zorgt ervoor dat de drasberm en droge oever op een verantwoorde wijze worden gemaaid volgens de richtlijnen opgenomen in artikel 7.2 en 7.3.
- 7.2 De drasberm (weergegeven in figuur 2) wordt gemaaid volgens onderstaande richtlijnen:
- Jaarlijks wordt in de periode 1 t/m 30 oktober afwisselend de helft van de totale lengte van de drasberm gemaaid vanaf het land, het ene jaar de linker helft, het andere jaar de rechter helft.
 - Bij voorkeur wordt een maaihark combinatie gebruikt.
 - Afmaaien dient minimaal 10 centimeter boven het maaiveld te gebeuren zodat de bodem niet beschadigd wordt.
 - Het maaisel dient binnen drie weken na maaien uit de drasberm verwijderd te worden.
- 7.3 De droge oever (weergegeven in figuur 2) wordt gemaaid volgens onderstaande richtlijnen:

- De droge oever dient twee maal per jaar gemaaid te worden vanaf het land. De eerste maal in de periode 15 juni t/m 7 juli, de tweede maal in de periode 15 september t/m 7 oktober.
- Bij voorkeur wordt hiervoor een maaihark combinatie gebruiken.
- Afmaaien dient minimaal 10 centimeter boven het maaiveld te gebeuren zodat de bodem niet beschadigd wordt.
- Het maaisel dient binnen drie weken na maaien uit de drasberm verwijderd te worden.

Artikel 8 AANVULLENDE BEPALINGEN INZAKE ONDERHOUD NATUURVRIENDELIJKE OEVER

- 8.1 Er mag geen gebruik gemaakt worden van bestrijdingsmiddelen in de drasberm of droge oever.
- 8.2 Er mag geen mest toegepast worden in de drasberm en droge oever.
- 8.3 De drasberm en droge oever mogen niet door de perceeleigenaar ingezaaid of ingeplant worden.
- 8.4 Er mag geen materiaal (zoals vegetatie uit de watergang, ander plantaardig materiaal, grond, puin etc) in de drasberm of droge oever gedeponeerd worden.

Figuur 2: Schematische weergave van onderscheid tussen drasberm en droge oever

Artikel 9 BIJDRAGE MAAIEN NATUURVRIENDELIJKE OEVER

- 9.1 Het Hoogheemraadschap van Delfland draagt bij aan de kosten, verbonden aan het onderhoud van de natuurvriendelijke oevers. Uitbetaling vindt jaarlijks plaats in november.
- 9.2 De bijdrage voor het maaien en afvoeren van het maaisel van zowel de droge oever als de drasberm, als bedoeld in artikel 7 en 8, bedraagt €4,75 per meter natuurvriendelijke oever indien de totale lengte van de natuurvriendelijke oevers aan de percelen gelijk aan of meer dan 200 meter is. Indien de totale lengte van de natuurvriendelijke oevers aan de percelen minder dan 200 meter is, bedraagt de bijdrage €5,75 per meter natuurvriendelijke oever.
- De bijdrage wordt uitgekeerd onder de voorwaarde dat het onderhoud blijkens controle op de juiste wijze is uitgevoerd, dan wel naar aanleiding van de controle alsnog juist is uitgevoerd. De perceeleigenaar maakt in overleg met Delfland verdere afspraken over de wijze waarop maaisel gestort wordt.
- 9.3 Over de hoogte van de bijdrage, als bedoeld in het tweede lid, wordt de perceeleigenaar aan het eind van elk kalenderjaar, en na het moment waarop de laatste van de jaarlijkse controles heeft plaatsgevonden, schriftelijk geïnformeerd.

Artikel 10 Duur

- 10.1 De overeenkomst heeft betrekking op een proef en heeft een geldigheidsduur van drie jaar vanaf het moment van ondertekening van deze overeenkomst.

Artikel 11 Slotbepaling

- 11.1 In geval van eigendomsoverdracht van het perceel brengt de perceeleigenaar het college van Dijkgraaf en Hoogheemraden hiervan zo spoedig mogelijk op de hoogte.